O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI
INV.№

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

Haftalik gazeta • 1956-yil 4-yanvardan chiqa boshlagan • www.uzas.uz • 2007-yil, 17-avgust • № 33 (3913)

ЎЗБЕКИСТОН ҲИССАСИ

БУГУН ҲАМ ДАВОМ ЭТМОҚДА

Аввал хабар қилинганидек, 14 — 15 август кунлари Тошкент ва Самарқанд шаҳрида "Ўзбекистоннинг ислом цивилизациясига қўшган ҳиссаси" мавзусида халқаро илмий-амалий конференция бўлиб ўтди.

Бугун дунё мамлакатларининг, кўҳна Шарқнинг диққат-эътибори мамлакатимизга қаратилган, десак муболаға бўлмайди. Истиқлолимизнинг ўн олти йиллиги арафасида қадим ва фусункор Самарқанд шаҳрининг 2750 йиллиги, Марғилоннинг 2000 йиллиги нишонланмоқда. "Шарқ тароналари" халқаро мусиқа фестивали юртимизда олтинчи бор ўтказилаётир. Таълим, фан ва маданият масалалари бўйича ислом ташкилоти томонидан Тошкент шаҳрининг 2007 йилда Ислом маданияти пойтахти деб эълон қилиниши муносабати билан ўтказилган мазкур анжуманда 30 дан ортиқ мамлакатдан келган нуфузли меҳмонларнинг иштироки, улар орасида Ислом конференцияси ташкилоти, Араб давлатлари лигаси ҳамда ЮНЕСКО вакиллари, кўплаб таниқли давлат ва жамоат арбоблари борлиги фикримизнинг далилидир.

Илмий-амалий анжуман Президент Ислом Каримовнинг конференция қатнашчиларига йўллаган табриги билан очилди. Уни Бош вазир ўринбосари Рустам Қосимов ўқиб эшиттирди. Табрикда, жумладан шундай дейилади: "Биз муқаддас динимиз ва ислом цивилизациясини жаҳон цивилизацияси, кишилик тараққиёти ва маданиятининг узвий бир қисми, одамларни маънавий-руҳий поклаш, уларнинг онг-шуурида шукроналик, тинч ва осуда ҳаёт кечириш, миллатлараро ва динлараро бағрикенглик, ўзаро ҳурмат ва ҳамжиҳатлик каби боқий қадриятларни мустаҳкамлашнинг асосий омили ва мезони сифатида юксак қадрлаймиз. Ана шундай пойдеворга таяниб, энг муҳими, қандай буюк зотларнинг авлоди, қандай бетакрор мерос соҳиби эканимизни англаган ҳолда, ўзимизнинг эркин, мустақил ва фаровон келажагимизни қуриш, ҳеч кимдан кам бўлмаган ҳаёт барпо этиш, мусулмон дунёси ва жаҳон ҳамжамиятида муносиб ўрин эгаллаш — бизнинг эзгу мақсадимиздир".

Мамлакатимиз раҳбарининг миллий давлатчиликни ҳамда миллий қадриятларни мустаҳкамлашда, шунингдек, Ўзбекистоннинг келажагига мўлжалланган дастурларини белгилашда халқнинг моддий фаровонлиги ва маънавий оламини юксалтиришга, ёш авлодни ота-боболаримиздан қолган ўлмас меросни, умумбашарий қадриятларни, замонавий илмларни қадрлаш ва ўрганиш руҳида тарбиялашга алоҳида эътибор берилиши тўғрисидаги фикри конференция қатнашчиларида катта таассурот қолдирди. Улар мамлакат ҳаёти билан яқиндан танишиб, Тошкентнинг Ислом маданияти пойтахти деб эълон қилиниши ғоят тўғри қарор эканлигига яна бир бор ишонч ҳосил қилганликларини эътироф этдилар.

Конференцияда сўзга чиққан нотиқлар Ўзбекистон бугун ҳам дунё фани ва маданиятига муносиб ҳисса қўшаётганини, бу тадбир мусулмон оламида нуфузли воқеа бўлганлигини якдиллик билан таъкидладилар. Уларнинг фикрича, бугун Ислом олами ҳар жиҳатдан бир бўлиб, муқаддас динимизнинг эзгу ва маърифий асосларини дунёда фаол тарғиб қилиши, бошқа дин ва маданиятлар билан ҳамкорликка киришиши лозим. Фақат шу йўл билангина динимизга, диний қадриятларимизга қилинаётган хуружларнинг олдини олиш мумкин.

Конференциянинг биринчи ялпи йиғилишида Имом Бухорий республика илмий-маърифий маркази директори З. Мунавваровнинг "Ўзбекистон — ислом цивилизациясининг муҳим маркази" мавзусидаги маърузаси тингланди. Ислом маданияти пойтахтининг рамзий калити Тошкент шаҳар ҳокими А. Тўхтаевга топширилди. Конференциянинг очилишида Ўзбекистон Республикаси Президентининг Давлат маслаҳатчиси Б.Абдухалимов иштирок этди.

Куннинг иккинчи ярмида анжуман қатнашчилари янгидан қад ростлаган ҳазрати Имом мажмуасини зиёрат қилдилар. Конференция ўз ишини секцияларда давом эттирди.

* * *

Давлатимиз раҳбари 14 август куни Оқсарой қароргоҳида мазкур анжуман қатнашчиларидан бир гуруҳини, жумладан, Ислом Конференцияси ташкилоти Бош котиби Акмалуддин Эҳсон ўғли, Араб давлатлари лигаси Бош котиби Амр Мусо, ЮНЕСКО Бош конференцияси раиси Мусо бин Жаъфар Ҳассан, Қувайт Давлат маориф ва олий таълим вазири Нурия ас-Сабоҳ, Қозоғистон Республикаси мусулмонлари идораси раиси муфтий Абсаттор Дербесали ва бошқаларни қабул қилди. Президент бугун ислом олами олдида турган энг долзарб вазифаларга тўхталар экан, учрашув қатнашчилари эътиборини қуйидаги тўртта масалага қаратди:

— Ислом умматини бир мақсад атрофида бирлаштириш, унинг таркибида тарқоқлик ва қарама-қаршиликка йўл қўймаслик,

— таълим-тарбия соҳасига алоҳида эътибор бериш, мавжуд барча имкониятларни мана шу мақсад йўлида сафарбар этиш,

— қашшоқлик ва камбағалликка қарши курашиш,

— Ислом таълимотининг моҳиятини, унинг инсонпарварлик, мўътадиллик ва маърифатпарварлик хусусиятларини дунё миқёсида кенг тарғиб қилиш.

Учрашувда Ислом Каримовга ЮНЕСКОнинг "Аристотель" ва "Буюк ипак йўли" олтин медаллари топширилди. "Бу юксак мукофотлар халқимизнинг миллий ва умуминсоний қадриятларни сақлаш ва ривожлантиришга қўшган катта ҳиссасига берилган муносиб баҳодир", деб таъкидлади Ислом Каримов.

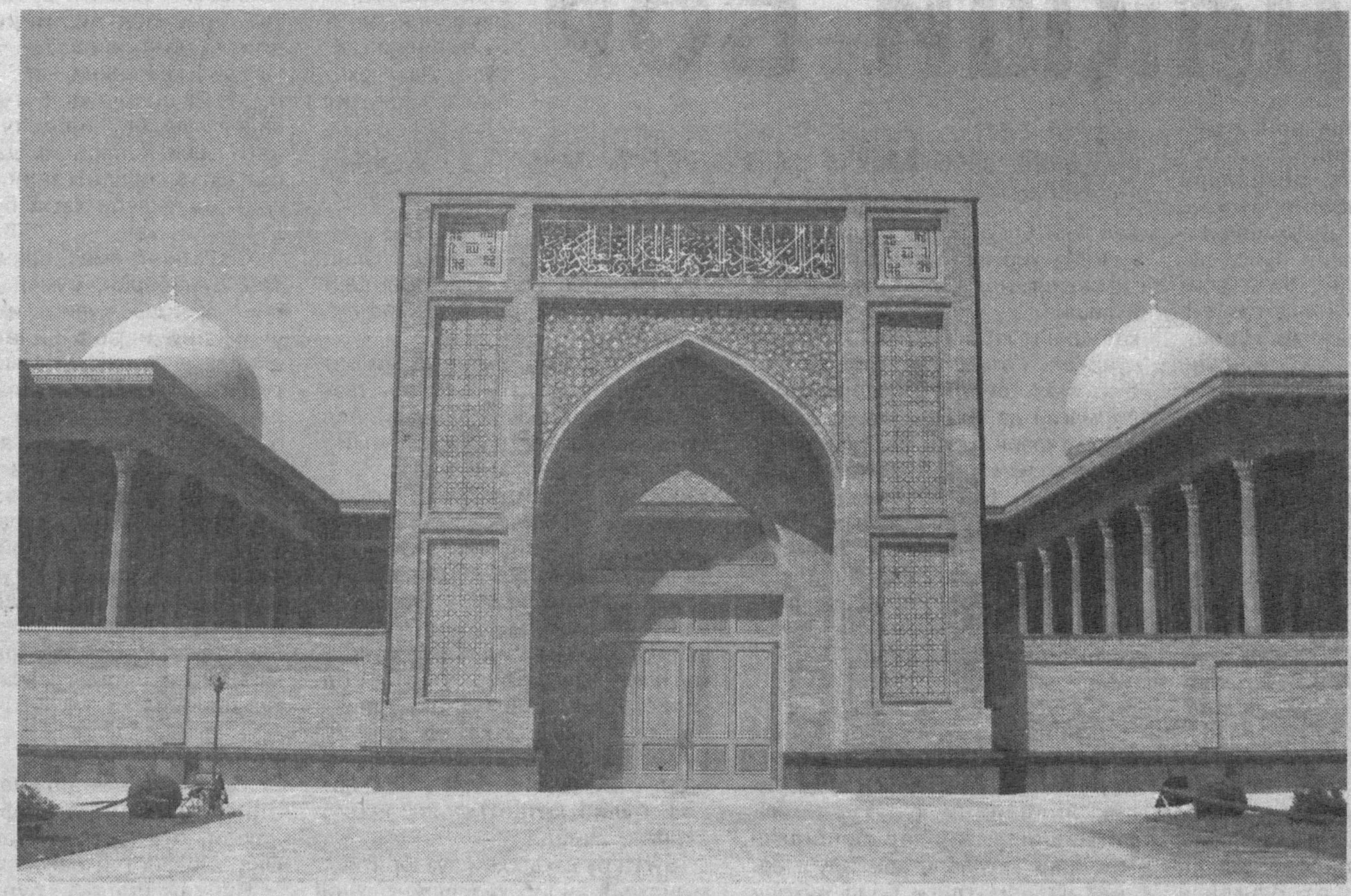

А.ТЎРАЕВ (ЎзА) олган сурат.

ФЕСТИВАЛ ҚЎШИҒИ

Регистон узра халқаро фестивал байроғи ҳилпираб, анжуман мадҳияси янграйдиган кунларга ҳам оз қолди. Мана ўн йилдирки, фестивал мадҳияси икки йилда бир марта Самарқанд осмони узра, меҳмонхона фойеси ва репетициялар вақтида фестивал қатнашчилари томонидан куйлаб келинади.

Шоир Усмон Азим шеърига композитор Дилором Омонуллаева мусиқа басталаган бу қўшиқни юртимизнинг таниқли хонандалари ижро этганлар.

— Мен Самарқандда ўтган барча фестивалларда қатнашганман, — дейди Дилором Омонуллаева. — Мен учун жаҳон халқлари мусиқаси билан учрашув ҳамиша байрам. Барча қитъалардан келган мусиқачиларнинг бир саҳнада учрашиши ва дўстлашиши кам учрайдиган воқеа. Шу маънода Самарқанд фестивалининг аҳамияти ниҳоятда юксак.

— Мадҳиянинг муаллифи сифатида мусиқанинг дастлабки оҳанглари тарала бошлаганда композитор қалбида нималар кечишини айтиб бера оласизми?

— Тантанали тадбирларга мусиқа ёзиш жуда масъулиятли иш. Шунчаки, бир тинглаб ташлаб қўйиладиган эмас, қалбларга абадий муҳрланадиган асар ёзиш керак. Деярли икки ой давомида ёзилган бу мусиқанинг вариантлари кўп эди. Тинимсиз изланишлар натижасида ҳозиргиси устида тўхталдим.

«Шарқ тароналари — 2007»

— Мадҳия Фаррух Зокиров, Мансур Тошматов, Кумуш Раззоқова каби санъаткорлар ижросида ўзбек, инглиз, француз ва араб тилларида янгради. Саҳнада, хонанадалар орасида сизни ҳам кўрдик.

— Ҳозиргача бунга қандай қўл урганимга, яъни қўлимга микрофон олиб, таниқли хонандалар билан куйлаганимга ҳайрон бўламан. Бу менинг ўз асаримни солист сифатида саҳнада илк бор ижро этишим, студиядаги биринчи овоз ёздиришим бўлганди. Ниҳоятда ҳаяжонланганман, лекин хонандалар менга далда бериб туришган.

— Сизнинг қўшиқ куйлашингизни бошқа хонандалар, ижодий ходимлар қандай кутиб олишди?

— Кўплар учун бу сир бўлган, баъзилар ким куйлаётганини топишолмаган. Регистон майдонида саҳнага чиққанимда эса, ҳаммаси маълум бўлган.

Навбатдаги фестивални ҳам ниҳоятда интиқлик билан кутяпман. Биринчидан, бу йил фестивал бошланганига 10 йил тўлади, қолаверса, бу йирик мусиқа анжумани Самарқанднинг 2750 йиллиги билан бирга ўтяпти. Фестивал қадимий шаҳарнинг ҳайратомуз тарихидан бир лавҳа сифатида асрлар давомида Самарқанд билан бирга яшаб қолаверади.

Флора ФАХРУТДИНОВА

ИСТИҚЛОЛ ЛАВҲАЛАРИ

Энг улуғ ва энг азиз байрамимизнинг 16 йиллиги арафасида мамлакатимиз нашриётларида шу қутлуғ санага бағишланган кўплаб китоблар, рисолалар, публицистик тўпламлар чоп этилмоқда. Уларда муаллифлар истиқлол йилларида мамлакатимизда амалга оширилган ислоҳотлар, ижтимоий-сиёсий, маданий-маърифий ҳаётимизда рўй берган ўзгаришлар тўғрисида ҳикоя қиладилар.

Ана шундай тўпламлардан бири яқинда Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйида чоп этилди. Таниқли журналист Ҳусан Эрматовнинг "Миллат байроғи" сарлавҳали китобчаси Президент Ислом Каримов раҳбарлиги остида мустақиллик йилларида босиб ўтилган машаққатли, аммо шонли йўл, мустақил давлатимизнинг халқаро миқёсдаги бугунги обрў-эътибори, жаҳон ҳамжамияти томонидан эътироф этилиши ҳақидаги мухтасар лавҳалардан ташкил топган. "Миллат, тақдир ва руҳият", "Танланган йўл", "Одамлар кўнгли", "Яратувчилик — устувор масала", "Эртанги кунга ёруғ ишонч" — бу сарлавҳачаларнинг ўзидаёқ тўпламнинг бош мазмуни акс этиб турибди.

Муаллиф мустақиллик арафаси ва ундан кейинги йиллар солномасига назар ташлар экан, шундай ёзади: "Агар, бўлиб ўтган воқеликлар, амалга оширилган ишлар моҳиятини чуқурроқ таҳлил қилсак, асрлар юкини елкалаган ўта масъулиятли даврнинг салобати, маҳобатини янада теранроқ англаймиз, бугунги тинч ва дориламон кунлар қадрини янада яхшироқ ҳис этамиз..."

Шеърий лаҳза

Рамз БОБОЖОН

ВАТАН МАДҲИ

Ким сени тан олмас, қудратим, сенсан,
Илму маърифатим, санъатим сенсан...
Сен етти иқлимни етти ўлчаса,
Еттиси тенг келмас шавкатим сенсан...

Ким сени танимас, эллар гувоҳим,
Олис нуқталарда бургут нигоҳим...
Сенинг бир боқишинг ўзи бир дунё,
Дунё терс келганда сенсан паноҳим!

Мен сенга сиғиндим, келтирдим имон,
Сен менга бахтимдай бердинг ҳалол нон...
Найлай! Оқладимми ё оқлолмадим,
Ўзингга ҳавола Она, онажон!

Сенга бахшидадир тонгги илҳомим,
Қалбдан қанотланган шеърий каломим!
Мен сенинг қонингдан, минг бир жонингдан
Яралган ўғлингман, ўзбекдир номим.

Сен шундай бир Ватан, мисоли офтоб,
Эртанг буюк давлат, муқаддас китоб.
Қани, ҳей, қаламим, фурсат ғанимат,
Туйғулар тугёнин қилгил сарҳисоб!

Сен шундай бир Ватан, асрий армонсан,
Дахлсиз, ҳур, янги Ўзбекистонсан!
Тасаввур этолсам энг қалтис дамни,
Бир ўлиб тирилган мангулик жонсан!..

Сен шундай бир Ватан, меҳригиёсан,
Ғазабинг кўзғолса, тошқин дарёсан.
Тақдир ўзи ёқди умринг чироғин,
Юлдузлар сўнса-да, сўнмас зиёсан!

БАЙРАМ ТАРАДДУДИ

Маданият ва спорт ишлари вазирлиги мустақиллигимизнинг 16 йиллиги арафасида ўсиб келаётган ёш авлод онгига истиқлолимизнинг беқиёс аҳамиятини, она-Ватанга муҳаббат ва садоқат туйғусини янада чуқурроқ сингдиришга қаратилган тадбирларни ўтказмоқда.

Жумладан, пойтахтдаги маданият ва санъат кўргазмасида "Мўйқалам соҳиблари" номли кўргазма ўтказилди. Тошкент шаҳар С.Раҳимов туман ҳокимлигида "Вояга етмаган ёшлар тарбиясига барчамиз масъулмиз" мавзуида олимлар, мутахассислар, маҳалла фаоллари иштирокида давра суҳбатлари, А.Хлебушкина номидаги 22-меҳрибонлик уйида "Меҳр кўзда" номли адабий-мусиқий хайрия тадбири бўлиб ўтди. Шунингдек, Наманган шаҳрида лапар ва ўлан ижрочиларининг Республика кўрик-фестивали, "Халқаро олтин мерос" хайрия жамғармаси, Ўзбекистон Оқсоқоллар кенгаши ва "Маҳалла" хайрия жамғармаси, Ўзбекистон Республикаси "Камолот" ёшлар ижтимоий ҳаракати Марказий кенгаши ҳамда Самарқанд вилоят ҳокимлиги маданият ва спорт ишлари бошқармаси ҳамкорлигида Самарқад шаҳрининг 2750 йиллигига бағишланган "Фолклор-этнографик жамоаларнинг анъанавий Республика кўрик-фестивали", А.Жўраев номидаги қўғирчоқ театрида олимлар, мутахассислар ва фолклор-этнографик жамоалари иштирокида ўтган тадбирлар ҳам шулар жумласидандир.

Ўзбекистон Миллий боғида "Оила муқаддас даргоҳ" намунавий мусиқий кеча, Андижон вилояти Қорасув шаҳрида "Аския" байрамлари ўтказилди.

"Ниҳол" мукофоти Республика кенгаши аъзолари жойлардаги маданият уйлари, таълим муассасалари ва бошқа маданий-маърифий муассасаларга ташриф буюриб, ёш ижодкорлар билан "Устоз сабоқлари" дарсларини ўтказдилар. Бу соҳанинг билимдон мутахассис ва санъаткорлардан тузилган кенгаш аъзолари 14 нафар ёшларни бу мукофотга лойиқ топдилар. Совриндорларни тақдирлаш маросими шу йилнинг 18 августида "Халқлар дўстлиги" саройида бўлиб ўтади.

Бундан ташқари, Қорақалпоғистон Республикаси ва барча вилоятларда "Бу байрам барчамизники, бутун халқимизники" шиори остида маърифий тадбирлар ўтказилмоқда. "Ватан ягонадир, Ватан биттадир" мавзуидаги энг яхши қўшиқ ва мусиқий асарлар Республика танловининг вилоят босқичлари бўлиб ўтмоқда. Республикамизнинг энг чекка қишлоқ жойларигача байрам тадбирларини тайёрлашда амалий-услубий ёрдам кўрсатиш учун санъаткорлар ва ижодкорлар гуруҳи юборилди. Байрам тадбирлари ўтказиладиган жойларда ободонлаштириш, кўкаламзорлаштириш ишларига алоҳида эътибор берилмоқда.

М.КАРИМОВА

ЖАЙҲУН ШАМОЛИДА ТУЛПОР САСИ БОР

— Қорақалпоғистон деса, қанот боғлаб учасиз-а...

Менга дўстларим бу гапни кўп айтишади. Аслида Ватаннинг ҳар қарич ери — Ватан. "Фарғона" деганда юрак орзиқмайдими? "Самарқанд" деганда ўзингни кучли-қудратли ҳис этмайсанми? Қарши, Жиззах — кўнгилда ҳар бирининг ўз ҳиссиёти, ўз суврати бор. Аммо Қорақалпоғистон бошқача... Болалигим Жайҳун соҳилларида ўтгани учунми, ҳақиқатдан ҳам, ҳар гал бошқача бир соғинч билан бораман. Бир борганимда наввот рангли сувлари мавжланиб ётган Амударё елларини ёйиб сузаётган бўз тулпорга ўхшайди. Ҳатто, сувга қанотларини гоҳ теккизиб, гоҳ теккизмай учаётган қушлар қийқириғи тулпорнинг "и... и..." дея кишнашига менгзайди. Қадим Жайҳун суви тортилиб, сокинлашиб қолган пайтларда эса ҳикматлар сўзлаётган донишманд бобога ўхшайди. Кўприк устидан туриб оҳиста ёзилаётган қўнғироқ мавжларга узоқ термулсам, ўша бобонинг ўйчан кўзларини ҳам кўргандек бўламан. Дарё соҳилларидаги ҳар бир қарич ер таниш. Унча-мунча шамолларга бўй бермайдиган тўронғиллар дарёни қўриқлаётган баҳодирларга ўхшайди.

Синглим тақдир тақозоси билан Беруний туманига келин бўлиб тушган. У менинг ғалати бир алфозда тўронғилзор оралаб юрганимни кўриб баъзан кулади:

— Ол-а, худди Дон Кихотга ўхшайсиз-а... — дейди.

Нима қилай, улар менга шундай кўринса. Ахир, бугун тўронғилзор бўлган бу соҳиллар ости бир пайтлар дунёга Берунийдай улкан алломани берган Кат шаҳрининг бир бўлаги бўлган-ку. Шундай улуғ алломани туққан оналар баҳодирларни туғмасмиди? Уларнинг тупроққа қўшилган ҳокидан тўронғиллар — шундай бақувват ўсимликлар унмасми? Менга азиз қадамжолардан яна бири — Султон Вайс зиёратгоҳи. Акам болалигида сал жаҳлланса, толиб (шайтонлаб) қоладиган дардга йўлиққан. Кўпнинг кенгаши билан онам акамнинг саломатлиги сўраб, Султон Вайс зиёратгоҳига борган, акам тузалиб кетган.

— Мен Султон бобонинг ўғлиман, — дерди акам.

Ўша пайтлари бу зиёратгоҳга кўп келардик. Ҳозир борсам, мустақиллик шарофати билан обод бўлган Султон Вайс зиёратгоҳидан онам излари, исларини ахтараман. Қай бир бурчакда менга қараб кулимсираб тургандай бўлади.

Нима демоқчиман?

Қорақалпоғистон — мен учун шунчаки бир ҳудуд эмас.

У — Гулдурсин қалъа, Аёз қалъа... Бу қалъалар отларидаги товушларда ҳам қудрат бордай.

У — Ақчакўл... Истиқлол шарофати билан Ўзбекистон ижодкорлари сози, сўзида янги умрини бошлаган маскан.

У — Ўзбекистон, Қорақалпоғистон халқ артисти Гулпарчин Сиримбетова "Дамбермес"ни куйлаганида бўғзида сайраган булбул, чалинган қўнғироқ.

Эҳ-ҳе, қай бирини айтай... "Бўстон" шаҳарчасига борганман бир пайт. Айланиб юрсам, янги келин-куёвлар никоҳдан ўтиб шаҳарча майдонига келишган экан.

— Сизни танидик, бир оғиз табрик айтинг, эсдалик бўлиб қолади, — дейишди.

— Сизлар қандай юрт, қандай халқнинг боласи эканликларингни билсаларинг эди, ҳар бир лаҳзаларинг туйга айланарди. Илоҳо, худойим шу туйғуни кўнглингизга солсин! — дедим.

Эҳтимол, улар учун бу оддий учрашувдир. Аммо "Бўстон"даги бу тилак ўзимнинг эсимда бўстондай қолган.

Яна бир гал шоира Гулистон Матёқубова билан Кегайлида эдик. Бир кўзлари қисиқ болакай пахса деворга айри миниб ўтирган экан.

— Туш, болажон, йиқиласан, — деди Гулистон опам.

— Мен йиқилмайман, — деди болакай мағрур.

— Нега?

— Чунки мен Темурман!

Гулистон опам иккаламиз бир-биримизга қараб донг қотдик. Бугун бу болакай коллеж ёшига етди. Кўксидаги темурлик ғурурини кўрмасам ҳам, ҳис этаман.

Орол денгизи суви қочган қумлоққа келинчакларни бошлаб бориб сув хотирасига гуллар сочишни уюштирадиган мўйноқлик Бибигул исмли фаол аёл, манғитликлар "Шоҳбекат бекаси" дея эъзозлашадиган тадбиркор Гулбаҳор Қурбонбекова, "Мен йигирма беш йилдан буён шеър ёзаман. Лекин Абдулла Ориповдан бошқа ҳеч кимдан фотиҳа олмайман, деб аҳд қилганим учун ҳали бошқалардан "Оқ йўл" олмадим", деб кўнглида устозга садоқат сақлаб юргувчи берунийлик Гулзира Мамедова...

Қорақалпоғистон менинг юрагимда бир ганжинадек шу хотиралар, шу таассуротлар билан...

Истиқлол бу ганжинани янаям ярқиратиб юборди.

Йўллар, кўприклар, хиёбонлар, гулзорлар, янги ўқув масканлари... Раҳматли улуғ ҳофиз Комилжон Отаниёзовнинг:

Ёр, қаро кўзларинг
на тилар маннан...

дея нола қилгувчи гўзал қўшиғи бор эди. "Ватандин яхши ёр бўлмас", дейишади донишмандлар. Ватан кўзларига термулмоқ, уни соғинмоқ, унга сиғинмоқ — кишини улғайтиради.

Ҳозир бизнинг шундай лаҳзаларимиз.

Қутлибека РАҲИМБОЕВА

БУГУНГИ СОНДА:

САМАРҚАНД ТИМСОЛИ 3
ҲАЛОЛЛИК ВА ШИЖОАТ 4
ТЕАТРГА ҲАМ РЕКЛАМА КЕРАК 5

ОФТОБНИНГ НАҚШИ БОР

Дон ва нон ҳақида уч ҳикоя

Кўп йиллар бурун раҳматли отам томорқамизга ғалла экиб, пишган буғдойга ўроқ соларкан, урушнинг охирги йиллари бўлган бир воқеани гапириб берганди. Шу гап хотирамда узоқ сақланиб қолди.

Ўшанда айни ёз, ғалла ўрими авжида экан. Эркаклар фронтда, ўроқчиларнинг аксари аёллар ва ўсмирлар. Кун бўйи ўроқ сермаб мадори қуриган аёллар кечки пайт дала четидаги анғиздан машоқ териб қайтаётганда нимадандир доим тажанг юрадиган Жаббор раис отини гижинглатиб келиб қолибди. Машоқ дегани ўроқ текканда тўкилган ярим-ёрти арпа-буғдой бошоғи бўлиб, астойдил ерга эгилсангиз, бир соатда аранг бир ҳовуч териш мумкин. Баъзи қамчисидан қон томадиган раислар ана шу бир ҳовуч донни ҳам одамларга раво кўрмаган.

Замон оғир бўлган, машоқ термаса — уйда гўдаклар оч қолган. Эртадан кечгача бели қотиб ўроқ ўрган, қайтар чоғи норасидаларини деб етти букилганча машоқ терганларнинг шу арзимас насибасига ҳам болшавой тўралар хасислик қилишган. Шоир бениҳоя топиб айтганидек,

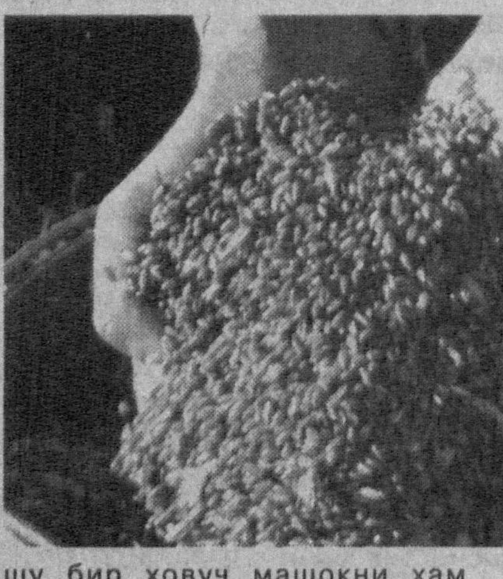

шу бир ҳовуч машоқни ҳам уларга кўп кўрганлар:

Шукрона айт аввал
парча нон учун,
Сўнг қултум сув учун
шукрона такрор.
Чунки бу оламда,
яширмоқ нечун,
Сенга шуларни ҳам
кўп кўрганлар бор...

"Ҳамма машоғини хирмонга тўксин!" деган буйруқ янграйди. Жами ўроқчи бу талабни бажарди, биргина Бибигул иккиланиб туриб қолади. Уйда унинг иккита жигарбанди оч ўтирибди, тонг чоғи: "Кечкурун сизларга нон ёпиб бераман", деб далага югурган. Эри урушда ўлиб, бева қолган аёл бир ҳовучгина бошоқни енг ичига беркитади. Баттол раис шуни ҳам сезган экан, Бибигулни тўхтатиб, енг ичидаги бошоқларни хирмонга тўктиради.

"Раис, сал инсоф қилсангиз бўларди. Бечоранинг норасидалари шунга кўз тикиб ўтирибди", дейишади одамлар. Бироқ диддаси тошга айланган Жаббор, одатича, бу гапларга қулоқ осмайди.

Бибигул йўл бўйи уввос солиб йиғлаб қайтади. Йўл бўйи Жаббор раиснинг етти авлодини қарғаб қайтади. Дардларини сел бўлиб, шамол бўлиб айтади. Еллар унинг армонлари, оҳ-зорларини қанотларида олиб учадилар:

— Уйгинанг куйгур Жаббор, уйгинанг куйсин. Илоё, болаларинг томоғидан нон ўтмай қолсин-а, нон ўтмай!..

Шўро даврининг чопқирлари мана шундай тошбағир бўлган. Бибигул келиннинг қарғиши раиснинг ўзига тегмаган бўлса-да, унинг бутун авлодига, болаларига урганини одамлар кўришган. Кўришгану ҳайратдан тонг қотишган... Кейинчалик Бибигулнинг, йўқ, биргина Бибигулнинг эмас, у сингари минглаб уруш беваларининг дардли нолалари Шомурод бахшининг ўлмас қўшиқларига кўчган дейишади...

* * *

Иккинчи воқеа эса талабалик йилларим Аҳмад Яссавий бобомиз турбатлари жойлашган Туркистон шаҳри атрофидаги қишлоқларда эшитган эдик. Биз ўзбек тили шевалари бўйича амалиёт ўтказган Қарноқ қишлоғида ҳам Раҳмонқул Отабоев деган шундай раислардан бири ўтган экан. У қаҳатчилик йиллари одамларнинг бор дон-дунини тортиб олиб, уруғликка деб омборда чиритиб юборибди. Далалар экилмай қолган ана шу пайтда унинг бу иши қаттиқ норозилик уйғотади-ю колхозчилар тўполон кўтариб, раисни одил судловга тутиб бермоқчи бўлишади. Бироқ у қочиб қолишга улгуради, ғазаби тошган уч-тўрт одам судгача қатнаб Раҳмонқулни ўлдириб қўя қолишади. "Болшавой"лар уни жабрдийда қаҳрамон санаб, узоқ йиллар қишлоқни унинг номи билан атаб келишган.

Собиқ тузум қулагач, Қарноқ қишлоғининг асл номи қайтадан тикланди, уруғликни элдан яшириб чиритиб юборган раиснинг номи эса тарих саҳифасидан ўчириб юборилди.

* * *

Дон ва ноннинг нақадар азизлигига доир яна бир ибратли воқеани Қўнғиртов атрофидаги қишлоқларда ҳали-ҳануз эслаб юришади. Машҳур шоиримизнинг падари бузруквори раҳматли Ориф ота ҳам ана шу оғир уруш йиллари хўжаликка раис бўлган экан. Эрлари урушга кетган аёллар ёки уларнинг болалари дон янчгани хирмонга келишса, уларга секингина: "Эртага эрингнинг калишини кийиб кел", "Отангнинг калишини кийиб юравер...", деб қўяркан. Калиш каттароқ бўлса, бир-икки сиқим ғаллани билдирмаган-да. Элнинг ҳақиқий жонкуяр оталари одамларга далда беришга мана шундай йўл топишган.

Жаббор баттол ёки Раҳмонқул Отабоевга ўхшаб қарғиш эмас, элнинг дуоюю раҳматини олган элпарвар оталарнинг болалари эса улуғ юртнинг ардоқли фарзандлари бўлиб, эл-улуснинг ифтихорига айландилар.

* * *

Дон ва нонимиз билан боғлиқ бу уч воқеани бежиз эсламадик. Уруш ва ундан кейинги қаҳатчилик йилларини қўя турайлик, олтмишинчи йиллар бошидаги "тўқчилик" кунлари ҳам Хрушчевнинг валломатлиги боис жўхори уну арпа нон еганимиз эсимизда. Халқимиз мана шундай оғир ва адолатсиз шўро даври қийинчиликларини босиб ўтиб, истиқлолга муяссар бўлди. Одамлар ғалла экиб, ўроқ ўриб бир ҳовуч машоқ теришга ҳадди сиғмаган замонлар ортда қолди. Юртбошимиз ташаббуси ва халқимиз иродаси билан илк бор ғалла мустақиллигига эришдик. Ва биз, ниҳоят, яна нон-насибаси бутун халққа айландик.

Бугун донимиз хирмонларга тоғдек уюлиб, эл дастурхони оппоқ буғдойимиз неъматларидан файзиёб бўлган кунларда ўз нонимиз, ўз донимиз кўзимизга беихтиёр иссиқ кўринаётгани сабаби ҳам шунда.

Пахта яккаҳокимлиги барҳам топиши шарофати билан ғаллазорларимиз кенгайгандан кенгайди. Соҳага хорижнинг юксак унумли техникалари кириб келди. Бироқ дала-қирларимизда ҳануз эски техникалар ҳам судралиб юрганини кўрасиз. Айни ўримнинг қисталанг кезида улар гоҳо жонга оро кираётган бўлса-да, бир кун ўриб, икки кун тўхтаб қолиб, дон-дунни тўкиб-сочиб, ҳосилнинг баракасини учириб қўяётгани ҳам сир эмас. Уларнинг ўрнига Германия ва Россиянинг янги ўрим техникалари келаётганини кўриб кўзингиз қувонади. Бу жараён янада жадаллашса, ғалла хирмонларимиз тобора юксалиб бораверади.

Нонимиз ҳар қанча мўл-кўл бўлмасин, у энг тансиқ неъмат сифатида ҳамиша азиз ва мўътабардир! Зеро, нон юртимизнинг ризқ-рўзи. Дастурхонимиз минг хил ноз-неъматга тўлганида ҳам ноннинг ўрни бўлак, қадри бўлак. Элу юртнинг юзи ҳам, бободеҳқоннинг қадри ҳам нонимиз туфайлидир!

Нон бор экан, энг азиз неъмат сифатида у ҳақдаги таърифу тавсифлар ҳам давом этаверади. Асл ҳунарманднинг қўлида темир олтинга айлангани каби, бир деҳқон даласидан мўл ҳосил олса, бошқа бири сал мундайроқ ҳосил ундириши, ёки айтайлик, сифати бир хил буғдойдан бир нонвой таъми оғзингиздан кетмайдиган ширмой нон ёпса, бошқа бири кўмач пишириши мумкин. Баъзилар унни увол қилиб, бўрдоқисига атала пиширади. Қанчадан-қанча тансиқ неъматнинг боқибеғамлик ёки бели оғримаслик оқибатида исроф бўлиб кетаётганини кўриб ичингиз ачийди.

Бугун бу ҳақда ҳам сўз юритиш, мушоҳада қилиб кўришнинг айни мавриди. Самарқанд нонининг машҳурлигини ҳамма тан олади. Самарқанднинг ноёб нонларини бошқа жойларда пишириш қийинлиги ҳақидаги ривоятлар рост бўлса ростдир. Бироқ ноннинг энг яхшиси фақат Самарқанддагина пишади, дейиш бугун унчалик ҳам тўғри эмас. Қаршию Шаҳрисабзнинг офтобдек кулиб турган нонлари таъми билан ҳам, кўриниши билан ҳам Самарқанднинг машҳур нонларидан сира қолишмаяпти. Пойтахт Тошкент бозорларига-ку Самарқанд нонидан ками йўқ нонлар чиқаётганига анча бўлди. Бироқ негадир бундай нонлар расталарда кўп эмас. Кўпи патир ва пишар-пишмас тандирдан узилаётган бўрсилдоқ нонлар. Нон билан патирнинг фарқи бор. Нон нондек, патир патирдек бўлганига нима етсин!

Истиқлол йилларида хусусий тадбиркорликнинг равнақ топиши нонпазлик саноати ривожига ҳам таъсир кўрсатди. Бироқ булка нонларнинг сифати бутунлай ўзгариб кетганини нега айтмаяпмиз? Яхши булка бугун айрим вилоятларнинг айрим туманларидаги эски нонвойлик дастгоҳларидагина пишаётганини айтсак, соҳа ходимлари хафа бўлишмас, деб ўйлайман.

Сифатнинг эмас, сонинг кетидан, бинобарин, мўмай даромаднинг ортидан қувиб қимматбаҳо унимизни исроф қилаётганлар нондек улуғ неъматнинг қадрини тушираётганларини ўйлаб кўрсалар, фақат бу дунёнинг роҳатини эмас, у дунёнинг азобларини ҳам ўйласалар, ёмон бўлмасди.

Тошкентимизни бежиз нон шаҳри, деб аташмаган. Оғир қаҳатчилик йиллари пойтахтимиз очарчилик гирдобига тушганлардан Осиёнинг офтобдек иссиқ нонларини аямаган. Ахир, улуғ эл, шавкатли аждодлар фарзандимиз. Нони ширин, насибаси бутун халқмиз!

* * *

Тандирдан эндигина узилган оппоқ нонимизда офтобнинг нақши, ота юртнинг тафти бор! Она Ўзбекистон саховати бор!

Бундай шараф, бундай улуғ саодат йўли ойдин, нияти ёруғ фарзандларимизга ёр бўлаверсин!

Мурод АБДУЛЛАЕВ

Берта ДАВИДОВА

Мамлакатимиз мусиқа санъати оғир жудоликка учради. Бешафқат ўлим ўзбек мумтоз қўшиқчилик санъатининг машҳур номояндаси, бетакрор овоз соҳиби, Ўзбекистон халқ артисти Берта Давидовани орамиздан олиб кетди.

Берта Давидова 1922 йили Марғилон шаҳрида таваллуд топди. 1935 — 1938 йилларда Тошкент тиббиёт техникумида таҳсил олди. Иккинчи жаҳон уруши даврида Тошкентдаги ҳарбий госпиталда тиббиёт ҳамшираси бўлиб ишлади, шу билан бирга, бадиий ҳаваскорлик жамоаси аъзоси сифатида ярадор жангчилар учун ташкил этилган концертларда фаол қатнашди.

Унинг сермазмун ижодий йўли 1943 йилда Ўзбекистон Давлат радиоқўмитасининг хор жамоаси хонандаси сифатида бошланди. Берта Давидованинг кейинги қирқ йилдан зиёд меҳнат ва ижодий фаолияти мана шу жамоада, хусусан мақомчилар ансамбли билан чамбарчас боғлиқ ҳолда кечди.

Бу даврда у ўзининг юксак ижрочилик маҳорати билан мухлислар эътиборини қозониб, мамлакатимизнинг таниқли санъаткорлари сафидан муносиб ўрин эгаллади. Айниқса, хонанда ижросидаги ўлмас миллий меросимиз бўлмиш "Шашмақом" ашула йўллари, "Муножот", "Фиғон", "Сарахбори оромижон", "Самарқанд ушшоғи", "Дугоҳ", "Баёт–1" сингари ўнлаб мумтоз ашулалар мусиқий хазинамизнинг нодир ва бебаҳо бойлигига айланди.

Берта Давидова умр бўйи санъатимизнинг нафақат моҳир ижрочиси, балки толмас тарғиботчиси сифатида ҳам фидойилик билан фаолият кўрсатди. У юртимиздаги кўплаб оммавий-маданий тадбирларда, катта концерт дастурларида иштирок этиш билан бирга, ҳамиша олис шаҳар ва қишлоқларда, оддий одамлар, меҳнаткашлар орасида ўзининг ёркин санъатини намоён этиб, халқ ҳурматига сазовор бўлди.

Ўнлаб истеъдодли ёшларга маҳорат сирларини ўргатган устоз санъаткор узоқ йиллар республика радиоси ҳузуридаги мақомчилар ансамбли ҳамда Ўзбекистон давлат консерваторияси анъанавий ижрочилик кафедрасининг мураббийи сифатида самарали фаолият кўрсатиб келди.

Берта Давидованинг маданиятимиз ва санъатимиз ривожига қўшган ҳиссаси, ижтимоий-маданий ҳаётимиздаги катта хизматлари муносиб баҳоланиб, у "Ўзбекистон халқ артисти" фахрий унвони ва "Эл-юрт ҳурмати" ордени билан тақдирланган эди.

Ажойиб санъаткор, меҳрибон устоз, камтарин инсон Берта Давидованинг ёркин хотираси қалбимизда доимо сақланиб қолади.

И.КАРИМОВ, И.СОБИРОВ, Э.ХАЛИЛОВ, Ш.МИРЗИЁЕВ, Х.СУЛТОНОВ, Р.ҚОСИМОВ, Р.ҚУРБОНОВ, М.ЙЎЛЧИЕВА, Ў.САИДЖОНОВ

САҲНАМИЗ БУЛБУЛИ ЭДИ...

Халқ эъзозига сазовор бўлган санъаткорнинг умри яратган асарларида, куйлаган қўшиқларида ва ҳаётлик чоғидаги эзгу амаллари боис ўзидан кейин ҳам узоқ йиллар давом этади. Бу меросдан бир эмас, бир неча авлодлар баҳраманд бўлади.

Бутун умрини мумтоз қўшиқчилик санъатимиз ривожига бахш этган, санъаткор одоби, ижрочилик маҳоратида юксак чўққиларга кўтарилган Берта Давидова ана шундай бахт ва тақдирга эга бўлган ижодкорлардан бири эди. Унинг бетакрор ўктам овози, фавқулодда таъсирчан ижро услуби ва саҳна маданиятига садоқати наинки кўпсонли мухлисларига, ҳаттоки ҳамкасбларига ҳам узоқ йиллар давомида ибрат намунаси бўлиб келди. "Муножот", "Самарқанд ушшоғи", "Дугоҳ" ва шу каби мумтоз қўшиқлар опа ижросида жуда кўпларимизнинг жон-танимизга сингиб кетган. Уларни тинглар экансан, маромига етказиб куйланган ҳар бир қўшиқ маҳоратли меъморлар томонидан бунёд этилган маҳобатли қасрга ўхшаб кетишини ҳис этасан. Бу қаср йиллар синовига дош беради, айни чоғда вақт ўтгани сари янада гўзаллашади. Ҳар бир авлод уни тингловчи сифатида янгидан кашф этади.

Берта опа бундан анча йиллар аввал таъсирчан бир воқеани ҳаяжон билан гапириб берган эди. Олтмишинчи йиллари бўлса керак, бир гуруҳ санъаткорлар Англияга боришган экан. У ерда бир ҳафта концерт беришибди. Концертга Ватандан айро тушиб шу томонларда қолиб кетган, Ватан деса, кўзлари ёшланадиган миллатдошлар ҳам келишибди. Улар опа ижросидаги "Адашганман" қўшиғини тинглаб, ўзларини тута олмай, бу қўшиқни такрор-такрор ижро эттиришибди. "Гастролимиз якунига етай деб қолган эди, — деб ҳикоя қилган эди Берта опа. — Собиқ юртдошларимиздан бир-иккитаси олдимга келиб: "Бертахоним, кетманг, шу ерда қолинг, мана, икки қаватли уйнинг калити, мана машина, хоҳлаган нарсангизни муҳайё қиламиз, ейишичишдан камингиз бўлмайди, дунё кезиб юрасиз, бизлар ҳамиша ёнингизда бўламиз, қолган умрингиз бойвуччалардай роҳат-фароғатда ўтади", деб қолишди. Мен уларга ҳеч иккиланмай шундай жавоб бердим: "Таклифингиз учун раҳмат. Аммо мен бу ерда қололмайман. Сизлар ваъда қилаётган кошона даражасида бўлмаса ҳам, ҳар ҳолда шинам уй-жойим бор, дўст-қадрдоним бор, бировдан кам жойим йўқ. Мухлисларим мени бошларига кўтаргудек даражада эъзозлашади. "Адашганман" қўшиғини куйлаганимда сизлар қандай ҳолатга тушганингизни, қандай йиғлаганингизни кўрдим. Бундай айриликни ҳеч кимга раво кўрмайман. Бу ерда қолсам, кимдир Ватандан келиб шу қўшиқни куйласа, мен ҳам сизлар каби эзилиб йиғлашим керакми?.."

Берта Давидова Ватан қадрини билиб яшади, адашмади. Бу буюк саҳна булбулидан биздан кейинги авлодлар қалбида ҳам Ватан меҳрини аланга олдиришга қодир қўшиқлар, истеъдодли, ўзи каби камтар ва фидойи шогирдлар қолди. "Ўзбекистон халқ артисти" унвонига, эл-юрт ҳурматига сазовор бўлган Берта хонимнинг ҳаёти бугун энди шафқатсиз айрилиқ туфайли ноёб маънавий меросга айланиб қолган қўшиқларида, шогирдлари ижодида, санъатсевар халқимиз хотирасида яна узоқ йиллар давом этади.

А.МЕЛИБОЕВ

Ислом маърифати

АБДУЛХОЛИҚ ҒИЖДУВОНИЙ ВА НАҚШБАНДИЯ ТАРИҚАТИ

Мустақиллик йиллари маънавий қадриятларимиз ўзимизга қайтди. Исломий маърифат дурдоналаридан халқимиз тўла баҳраманд бўлмоқда. Абдулхолиқ Ғиждувоний, Баҳовуддин Нақшбанд сингари улуғ боболаримизнинг муқаддас қадамжолари обод қилиниб, эндиликда зиёратгоҳларга айланди. Ватанимизда амалга оширилаётган ана шундай хайрли ишларнинг эътирофи сифатида шу йилнинг аввалида Ислом конференцияси ташкилотининг фан, таълим ва маданият бўйича халқаро муассасаси ISESKO мамлакатимиз бош шаҳрини 2007 йилда Ислом маданияти пойтахти деб эълон қилди. Бундай қувончли эътироф муносабати билан улуғ аждодларимиз ва уларнинг маънавий меросига яна бир бор мурожаат этишни лозим топдик ва таниқли олим Абдулҳаким Жўзжонийнинг қуйидаги мақоласини эътиборингизга ҳавола этаяпмиз.

Абдулхолиқ Ғиждувоний нақшбандия тариқатида хожалар силсиласининг асосчиси ҳисобланади. Унинг таълимоти, яъни тасаввуф соҳасида у қолдирган йўл-йўриқлар, одоб ва қарашлар юксак аҳамиятга эга.

Абдулхолиқ Ғиждувоний ким эди, хожалар тариқатига қандай ҳисса қўшди ва ҳозирги замонда у қолдирган таълимотнинг аҳамияти нимада?

Хожа Абдулхолиқ Ғиждувоний 1103 йили Ғиждувон шаҳрида туғилиб, 1179 йили ўша жойда ҳаётдан кўз юмган. У Хожа Юсуф Ҳамадонийнинг тўртинчи халифаси сифатида хожалар табақасининг сарҳалқаси ҳисобланади. Шу ўринда таъкидлаш кераккки, айрим ўринларда хожагон, яъни "хожалар" сўзи ўрнида "хожагонлар" деб ишлатилади. Бу тўғри эмас, албатта. Чунки "хожагон" сўзи "хожа" сўзининг кўплиги бўлгани сабабли "хожагонлар" жамъул-жамъ — кўпликнинг кўплиги шаклида тўғри эмас ва ҳеч қандай ортиқча маънони ҳам ифодаламайди. Шунинг учун "хожагон" ва "хожалар" сўзларини ишлатиш керак.

Шайхнинг отаси Абдулмажид номли машҳур бир шахсият бўлиб, моликий мазҳаби асосчиси Имоми Молик ибн Анас авлодларидан бўлган экан. У илгари Рум деб аталиб келган Туркия ҳудудида яшаб зоҳирий ва ботиний илмлар билан машғул бўлган. Манбалар маълумотларига кўра, ҳазрат хожанинг онаси усмоний султонлар авлодидан бўлган. Улар замон тақозосига кўра ўз оила аъзолари билан Бухорога кўчиб келиб, Ғиждувонда истиқомат қилганлар. Фарзандлари Хожа Абдулхолиқ Бухоро шаҳрида таҳсил олган ва ўз устозларидан тасаввуфга тегишли таълимотларни ўзлаштиргач, маънавий камолот сари ҳаракат қила бошлаган.

Хожа Юсуф Ҳамадоний Бухорога келганда, Ғиждувоний у киши билан учрашиб, сулук усулларини кенгроқ миқёсда ундан ўзлаштириб олади.

Ўшанда яссавия тариқатининг асосчиси Хожа Аҳмад Яссавий ҳам Хожа Юсуф Ҳамадоний билан суҳбатда бўлиб, ирфон ва тасаввуф таълимотини кенгайтириш билан машғул эди. Кейинроқ ҳар иккала сўфий икки йўналиш асосчиси бўлиб, бири яссавия тариқатига асос солади, иккинчиси хожалар тариқатининг тамал тошини қўйишга муваффақ бўлади.

Тариқат ёки тариқа ўзи нима? "Тариқат"нинг луғавий маъноси йўл-йўриқ. Тасаввуф илмида ирфонга тегишли бўлган кўп йўналишлардан муайян бир йўналишни билдиради. Сўфий комил имонга эга бўлиб, айнул-яқин ёки ҳаққул-яқинга эришиш учун ўша йўлни танлаб олади.

Тасаввуф аҳлига тегишли имон тақлид асосида эришилган ёки ақлу истидлол орқали ҳосил бўладиган имон эмас. Негаки, бундай имон шак-шубҳага ўрин қолдиради, аммо сўфийнинг имони унинг атрофида мавжуд бўлган нарсалар, юз бериб турадиган ҳодисалардан таъсирланмайди ва ҳеч қандай шубҳага йўл қўйилмайди. Имом Раббоний "Мактубот" китобида айтганидек, олимлар имони билан комил шайхлар, яъни тасаввуф аҳлининг имони ўртасидаги фарқ шундан иборатки, олимларнинг маърифати илмий истидлол ва мантиқий услуб билан ҳосил бўлса, сўфийлар ва орифлар маърифати — кашфу завқу шавқ, яъни виждониёт ва қалб ишроқи(нури) орқали ҳосил бўлади. Жалолиддин Румий айтганидек:

Пойи истидлолиён чўбин бувад,
Пойи чўбин сахт бетамкин бувад.

Яъни: *истидлол аҳлининг оёқлари ёғочдандир, албатта, ёғоч оёқ ниҳоят заиф ва кучсиз бўлади.*

Шариат ва бошқа илму фанларни ўрганиш йўллари турли-туман бўлганидек, тасаввуфда ҳам турли-туман тариқалар мавжуд. Ҳар бир тариқат ўзига хос йўлдан ҳақиқатга эришмоқчи бўлади. Тасаввуфдаги машҳур тариқатлардан яссавия, кубравия, нақшбандия, қодирия, шозилия, чаштия, мавлавия ва бошқа кўп йўл-йўриқларни эслатиш мумкин.

Тасаввуфий тариқалар хилма-хил бўлса-да, уларнинг асосий мақсади битта, яъни ҳақиқати мутлаққа эришиш, илоҳий зот ҳақида маърифатга эга бўлиб, унинг розилигини ҳосил қилиш ва аҳадият зотига яқинлашишдир.

Ироқлик тасаввуфшунос олим шайх Амин Аловуддин Нақшбандий таъкидлашича, тасаввуф тариқатлари бир хил бўлмаса ҳам, барчаси бир манба — бир асосдан сарчина олади. Бу буғдой унидан турли-туман овқатлар, гўшту гуручдан хилма-хил таомлар пиширишга ўхшайди. Улар бир-биридан ҳар қанча фарқли бўлмасин, ҳаммасининг асосий манбаи битта, яъни буғдой ёки гўшту гуручдир.

Ғиждувонийгача зикри жалий — зикри жаҳр, яъни баланд овоз билан зикр қилиш маъмул эди. Ҳозирча ҳам яссавия, қодирия, чаштия ва бошқа бир қанча тариқатлар зикри жалий — зикри жаҳр билан шуғулланадилар. Аммо Хожа Абдулхолиқ Ғиждувоний зикрни хафий шаклда олиб боришни тавсия қилиб, ушбу услубни афзал ва шариатга мувофиқроқ деб қўллагандан кейин зикри хафий хожалар силсиласи ва нақшбандия тариқатининг асосларидан бирига айланди.

Нақшбандия тариқати ўн битта сўз ёки қоида ёхуд ирфоний шиор асосида қурилган. Ушбу қоидалар тариқат пешволари томонидан кенг кўламда ўрганилиб, ҳар бири ҳақида муфассал маълумотлар бериб ўтилган. Улардан саккизта қоида Хожа Абдулхолиқ Ғиждувонийга мансуб ва учта қолгани Баҳовуддин Нақшбанд томонидан белгиланган.

Таъкидлаганимиздек, нақшбандийлик зикри хафий — хуфяга асосланган. Зикр эса, яратувчининг зоти ҳақида шундай диққат ва тааммул билан ўйлашки, зокирнинг барча вужуди қалбига тобеъ бўлиб унинг изидан борсин. Ундан мақсад кўнгилни нопок туйғулар, ёмон мақсадлар ва шаҳвоний истаклардан покизалаб, ҳар доим Оллоҳ ёди билан машғул қилиб туришдир. Яратувчига фақат шу йўлдан яқинлашиш ва ҳаққа эришиш мумкин. Кўнгил покизаланиб сайқал топгандан кейин илоҳий нур унга тажаллий қилади(порлайди), яъни кўзгуда қуёш қандай акс этса, илоҳий нур ҳам солик қалбига шундай жилва қилиб ҳузур ҳосил бўлади. Ўшанда зикр тўхтайди. Заҳириддин Бобур "Рисолаи волидия" таржимасида ифодалаганидек:

Айни мазкур бўлур зокир тил.

Аловуддин Нақшбандий таъкидлашича, бундай яқинлашиш зотий қурб, яъни илоҳий зотга яқинлашиш эмас, балки илоҳий нур билан ботиний тақарруб — руҳан яқинлашишдир. Бундай яқинликни фақат қалб кўзи билан кўриш мумкин, бош кўзи билан эмас. Бу ишроқ, яъни қалб кўзи билан кўриш деб аталади. Бу тушда кўрган каби ҳолатларга ўхшайди, албатта, уйқуда биз кўзимиз билан кўрмаймиз.

Давоми олтинчи бетда.

Китобингизни ўқидим

БАҲОНА БИЛМАС ИЛҲОМ

Бугун адабиёт бўстонига, ижод майдонига янги-янги истеъдод соҳиблари гуррас-гуррас кириб келмоқдалар. Вақтли матбуот саҳифаларида, нашриётларимизда уларга алоҳида эътибор берилмоқда. Ҳар куни ёш қалам соҳибларининг ўнлаб китоблари қўлимизга тегади. Албатта, бу нашрларнинг ҳаммаси ҳам бир хил савияда эмас, аммо бугунги эркинлик замонини, ҳурриятни, мустақил Ватан манзараларини куйлаш иштиёқининг ўзи кўнгилда ифтихор туйғуларини уйғотади.

Бугун наинки ёшлар, адабиётимизнинг кекса оқсоқоллари, устоз адибларимиз ҳам илҳом қаламини қўлдан қўймай, садоқат ва шижоат билан ижод қилмоқдалар. Ҳаким Назир, Шукрулло, Пиримқул Қодиров, Рамз Бобожон, Назармат... Бу рўйхатни яна анча давом эттириш мумкин.

Истиқлолимизнинг ўн олтинчи йилида мамлакатимиз нашриётларида Ўзбекистон халқ шоири Шукруллонинг бир йўла уч китоби босмадан чиқди. "Шарқ" нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси бош таҳририятида чоп этилган "Танланган асарлар"нинг биринчи жилдига адибнинг "Кафансиз кўмилганлар" ва "Тирик руҳлар" романлари киритилган. Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйида чоп этилган "Тўйдан кейин томоша" тўпламидан эса "Ҳасрат боғи", "Тўйдан кейин томоша", "Жанжал" пиесалари ҳамда Карло Гоццининг "Бахтли гадолар" драмаси таржимаси ўрин олган.

"Шеърият — бу ёшлик, гўзаллик, жўшқинлик дегани. Одатда, шоирлар ёшлик йилларида шеър ва достонлар ёзиб, умрнинг куз фасли яқинлашганида секин-аста насрга ўтадилар. Бунинг, менимча, бирданбир сабаби шоир қалбидаги муҳаббат гулларининг сўна бошлаши ва бошқа майлларнинг пайдо бўлишидадир. Шукруллонинг "Шафақ" деб номланган янги китоби билан танишган киши эса шоир қалбида ҳамон ёшлик ва баҳор, севги ва вафо наволарининг жўш уриб турганини кўриб ҳайратга тушади..."

Бу сатрлар шоир Шукруллонинг "Янги аср авлоди" нашриётида чоп этилган "Шафақ" шеърлар тўпламига адабиётшунос олим Наим Каримов ёзган сўзбошидан олинди. Дарҳақиқат, ҳаётнинг нене синовларини енгиб ўтиб, табаррук ёшга етган шоир Шукрулло бугун ҳам ёшликка хос завқ-шавқ билан қалам тебратмоқда.

Боғдан эшитилди қизлар ялласи,
Жўр бўл, шоир,
олиб танбурни қўлга.
Теваракни тутди сочларин иси,
Изларидан қолмай
отлангин йўлга.
Қалбинг тўла севги,
қалб тўла илҳом,
Асло қариликни қилма баҳона.
Қизлардан айрилиб
қолдингми, тамом,
Шеър ҳам, илҳом ҳам
сенга баҳона...

Устоз адибимизга узоқ умр, янги илҳом, янги асарлар тилаб қоламиз.

Қамбар ОТА

ЭЗГУ ЮРАКЛАРНИНГ СУЯНЧ ТОҒИСАН

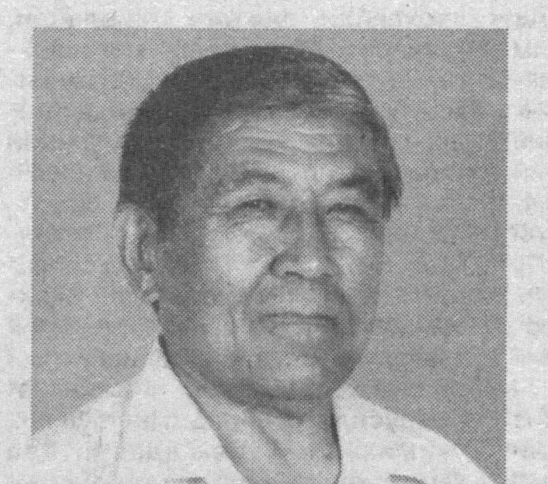

* * *

Дўст-ёронни ёниб севдим,
Юракдан ўртаниб севдим.
Садоқатни одат қилдим,
Ўзимга зўр мадад қилдим.

Ёмонлик баҳридин кечдим,
Нафратни ташладим, қочдим.
Омадга кенг эшик очдим,
Эзгулик шарбатин ичдим.

Башар аҳли азиз менга,
Уни севмоқ лозиз менга.
Ҳар бир она онам қадар.
Унутилмас устоз падар.

Меҳрлардан камол топдим.
Ишқдан соҳибжамол топдим.
Муҳаббатни одат қилдим,
Ўзимга зўр мадад қилдим.

ШЕЪРИЯТ

Шеърият — илоҳий калом жавҳари,
Камолотда танҳо,
Ҳикматда танҳо.
Ҳукми зўр, енгилмас, қудратда танҳо.
Ҳалол лафз Аллоҳдан шоирга қисмат,
Умр насибаси гоҳ лаззат, гоҳ тоғ...
Гоҳ сувга, гоҳ ўтга урилар жисман.
Куйчининг ҳаёти — ловуллаган чўғ.
Тошларнинг кўксида ўт бўлиб дўнган
Битиклар адабий умрингта асос.
Юрак гули мисол қалбларда унган
Буюк муҳаббатсан —
лутфи муқаддас.
Сенга сиғинганлар бўлмадилар кам,
Ҳар ошиқ сўзинг қалб тўрига битди.
Сен сабаб аталиб ҳақиқий одам
Севишни ўрганди — муродга етди.
Зўрларнинг ёнига кириб кетмадинг,
Ҳеч қачон ноҳақни қўлламагансан.
Йиқилганни асло босиб ўтмадинг,
Ҳеч кимга ёмонлик йўлламагансан.
Дунёни покиза кўрмоқ истадинг,
Халқнинг дил дардини ҳимоя қилдинг.
Энг тоза одамни ёниб изладинг,
Беаёв маккорлар бағрини тилдинг.
Жоҳилу золимлар бадтар тутақиб,
Ҳиссиз ўлик кўзи аланглайверди.
Сен эса уларни этганча таъқиб,
Ғолиб юрак билан жаранглайвердинг.
Минг йиллик шеърият,
журъатинг кўриб,
Не қаттол жаллодлар
мағлуб бўлдилар.
Сездилар ўзларин нобакор, ғариб,
Қонлари кўпириб, қақшаб сўлдилар.
Нажот истаганлар топишди чора,
Сендан шифо олди кўнгли яралар.
Қилмишидан бағри бўлиб юз пора,
Туб-тубидан синди ичи қоралар.
Илоҳий илҳомли кўнгил боғисан,
Мухлислар севарлар куйингда ёниб.
Эзгу юракларнинг суянч тоғисан,
Яшарлар тақдирин сенга ишониб.
Иймонли сатрлар — юракдан чўғлар
Ўтларда куймагай, сувларда чўкмас.
Етук шеър аталмиш бахти улуғлар,
Ҳар қачон тик сўзлар,
қаддини букмас.
Сенга тенг келгувчи ҳақиқатпараст,
Сенга тенг келгувчи мангулик йўқдир.
Назаринг нишонга аниқ тегар, рост,
Сенинг ҳар бир сўзинг отилган ўқдир.
Сенда жўш уради ҳиммату шафқат,
Бағрингда жамул-жам покиза туйғу.
Ҳар неки истасанг бўлгай ижобат,
Хоҳишинг дунёнинг ишига уйғун.
Ёмонлар истагин айлароқ барбод
Тилак эт халқингта энг эзгу ҳаёт.
Дунёни ҳақиқат қилгайдир обод.
Мангулик тимсоли Ота шеърият.

ҚИЗНИНГ ИШИ ҚИЙИНЧОҚ

Қиз бола сирли бир тугунча мисол,
Гулшанда тенги йўқ гулғунча мисол.
Улғайгач, чиройин кўриб қувнарсан,
Туну кун эртасин, бахтин ўйларсан.

Ўғил бола иши мисли ўйинчоқ.
Қиз бола ташвиши жумбоқ-қийинчоқ,
Вақтида тенгига тўй бўлиб кетсин.
Қуёш бўлиб кетсин, ой бўлиб кетсин.

Гўшангдан учганда палаҳмон тоши,
Илоё тош бўлсин қизингнинг боши.
Мангуга тош қотсин тушган жойида,
Палак отиб, гул унсин қадам-пойида.

Қизинг ҳаётингда жондан куюнчак,
Тоғдан-да қудратли таянч-суянчиқ.
Бағрингдан чиққанда кўнглинг бузилиб,
Жонгинанг кетгандай бўлар узилиб.

Дилбандинг меҳрини соғинган дамлар,
Бошинг осмондадир, деса одамлар —
Кошонада бахти ҳалинчак экан.
Пешонаси кулган келинчак экан.

* * *

Борму нафим бу дайр аро бир гулчалик —
Бахш айладинг манга ҳусну тароватинг.

Борму сабрим йўлда ётган
бир тошчалик —
Бахш айладинг тоғча сабру қаноатинг.

Борму дардим кўнгилда
бир тикан янглиғ —
Бахш айладинг ҳам дардингу табобатинг.

Борму эркан улусға бир ширин сўзим —
Бахш айладинг менга меҳру шафоатинг.

Борму сидқим санга асли бир қулчалик —
Бахш айладинг ҳам вафою садоқатинг.

Борму эркан тилимда бир каломи ишқ —
Бахш айладинг мангу ишқу саодатинг.

Ҳам риндингу гадоингман, садоингман —
Бахш айларсан манга маҳшар ҳимоятинг.

* * *

Нединким чашми зоримни
йўлинга интизор этдинг,
Нединким гулжамолимни
хазондек зарнигор этдинг.

Дилимни ошкор этдим —
саболар ифтихор этгай,
Ажаб шайдо дилимни сен
гул ичра бир ҳазор этдинг.

Нечук Лайли ва Қайс номин
тилимда зикри ёд этсам,
Жунун водийсида номим
алардек устивор этдинг.

Қарор топмай чаман ичра
на ерда зоҳир ўлғайсен,
Фироғу фурқатинг бирла
дилимни беқарор этдинг.

Қаро тунлар ғамин сўйлар
қарочиққа назар этсанг,
Нечук кундуз жамолиға
қаро тунни девор этдинг?

Гулбаҳор САИД ҒАНИ

Бахш айладинг менга муҳаббат

Бу янглиғ изтироб ичра,
бу янглиғ ҳажру дард ичра
Ажабким, Гулбаҳорингни йўғ эрди,
тилда бор этдинг.

* * *

Қийналади қароғимда тун,
Кун чўзилар уфққа аранг.
Тинчлик бермас дунёга бутун
Шаҳар тўла хотираларинг.

Кулиб турар битта хотиранг,
Изҳор этар менга муҳаббат.
Яна бири парвона, тажанг,
Дардларимга тилайди сиҳат.

Дарвозанинг титроқларида
Кутиб олар мени ҳар оқшом
Йўлларингга тикилган тоқат —
Хотиралар — ўйчан, паришон.

Ёдимни ва жонимни ўртар,
Ҳар сатрингда яшар хотиранг.
Уй бурчида мунғайган дутор,
Рубобингда йиғлар хотиранг...

Осмон ва ер сендан хотира!
Орасида қора чизиқ ранг.
Сенсиз бўлмас, бўлмайди сира —
Дунё тўла хотираларинг!

* * *

Ёз бўйи сарғайди тераклар,
Ёз бўйи сарғайди гул юзим.
Сеҳрини йўқотар эртаклар,
Шом қадар етмайди кундузим.

Ёз бўйи сарғайган тераклар.
Омонат баргларда илинжим.
Бормикан умиди тириклар,
Осойиш кунлардан ўтинчим.

Ёз бўйи сарғайди тераклар
Ёз бўйи мен сени соғиндим.
Осмонга бўй чўзган тилаклар
Ерларга хазондай ёғилди...

* * *

Назаримда баҳор кунлари
Ўтиб кетар саросимада.
Сездирмасдан анор гуллари
Кечалари гуллар, чамамда.

Атиргул ғунчаси жонингга
Бир қасд ила тугилган муштдир.
Бу ҳилқатлар ром этмас нега,
Кўзлаганинг балки беҳиштдир?

Юзинг каби гуллар нопармон,
Ютиб борди сени кечалар.
Бир гул умри завол топару
Гуллар нега сонсиз чечаклар?

Назаримда баҳор кунлари
Ўтиб кетар саросимада.
Сездирмасдан анор гуллари
Кечалари гуллар, чамамда...

САМАРҚАНД ТИМСОЛИ

Самарқандни бир бор кўришни орзу қилган инсонлар кўп. Мен ҳам бу муаззам шаҳарга илк бор 1969 йилда олти ёшимда борганман. Отам мактабда муаллимлик қиларди. Ўқитувчилар ва ўқувчилар Самарқандни зиёрат қилгани боришганда мени ҳам бирга олиб боришган. Тахтиқорача девонидан ўтганмиз. Баҳор, ҳаммаёқ ям-яшил. Тоғда алвон лолалар очилган. Ҳамманинг

қўлида лола. Довон йўли илонизи. Пастдан ҳам, юқоридан ҳам машиналар зув-зув ўтаверади. Машиналар рўпара келганида ойнаклардан бошларини чиқариб олган йигит-қизлар бир-бирига қўл силтаб, гул отишади. Ҳамманинг чеҳрасида шодлик ва баҳор завқи, ҳаяжонлари. Довоннинг тепасида тўхтаб, дам олганмиз. Омонқўтондан ўтганимиздан сўнг тоғларнинг бағирларида бирбири билан кураш тушаётган паҳлавонларга, учаётган бургутга, чопаётган отларга ўхшайдиган улкан харсангтошларни кўрганман. Ўша паҳлавонлар ҳозир ҳам кураш тушиб ётибди. Бургут мағрур турибди. Отлар эса елмоқда.

Қишлоғимиздаги ёлғизгина дала шийпонига кино келганида ҳали қоронғи тушмасиданоқ киномеханикнинг ёнига бориб олардик. У кинотасмаларни қайтадан ўраб, ўнгариб тайёрлагунича кутиб турардик. Қоронғу тушганидан сўнг далада "Чингочкук — улкан илон", "Апачи" каби америка ҳиндулари ҳақидаги киноларни завқланиб томоша қилардик. Негадир ўша кинолардаги тоғлар Омонқўтон, Ургут тоғларига ўхшаб кетарди. Кейин билсам, ўша Апачилар Самарқанд тоғларида суратга тушган экан.

Самарқанд. Ер юзида номи афсона бўлган шаҳар. Дунё тамаддуни, маданият тарихида гўзаллик, улуғворлик ҳамда баркамол санъат тимсоли бўлган мўъжиза. Сулувлиги ҳеч қачон сўлмайдиган, ҳеч қачон қаримайдиган мафтункор диёр Самарқанд. Унинг илоҳий гўзаллигидан бутун дунё неча асрлардан буён баҳра олиб келаётир. Уни кўрган ёхуд кўришни орзу қилган қанчадан-қанча инсонлар у дунёга кетди, бироқ Самарқанд асрларни ҳамон лолу ҳайрон этиб яшаётир. Шу ўринда Самарқанднинг васлига восил бўлган бобокалонимиз — Самарқандда таҳсил олган Мир Алишер Навоийнинг қуйидаги рубоийси ёдга тушади:

Жондин сени кўп севармен,
эй умри азиз,
Сондин сени кўп севармен,
эй умри азиз.
Ҳар неники севмак
ондин ортуқ бўлмас
Ондин сени кўп севармен,
эй умри азиз.

Бобомиз Соҳибқирон Амир Темур ҳам Самарқандни ана шундай севган. Шу боис хоки поклари Самарқанд тупроғида ором олиб, яйраб ётибди. Шунинг учун Самарқанд биз ўзбеклар учун кўзимизга тўтиё бўладиган табаррук қадамжодир. Қатағон даврида ўз миллатига ва Ватанига озодлик истаган Абдурауф Фитрат Амир Темур сағанасига бош уриб, муножаат қилган. Соҳибқироннинг руҳларига ҳоқоним дея мурожаат этган, дарду ғамларини, армонларини изҳор этган.

Ҳатто осмондаги юлдузлар ҳам Самарқандга эгилади. Расадхонанинг туйнукларидан мўралаб, Мирзо Улуғбек бобомизга муҳаббат изҳор этади. Бу расадхона қурилганидан буён кўп асрлар ўтган бўлса ҳам, ҳануз юлдузлар Самарқандга маҳлиё бўлиб термулаверади, термулаверади.

Абу Тохирхожа Самарқандий "Самария" асарида Самарқандни шундай тараннум этади: "Бу шаҳарнинг ҳавоси яхши ва ўртачадир. Сира оғирлик ва касалликка сабаб бўлмас, баҳор фаслида бу шаҳар гўзалликда учмоқнинг бир намунаси бўлур. Шунинг учун "Самарқанди Фирдавсмонанд", яъни жаннатга ўхшаш Самарқанд дейдирлар. Ҳар даштининг юзидан жаннат кўринадир ва ҳар дала парчасидан этагида минг турлик гуллар тўфони қайнамоқда ва ҳар саҳронинг бурчагида кўкарган юз тур сабза ва райҳонлар ўз қўйинларидан беҳишт боғларини кўрсатмоқда. Ёз фаслида бу шаҳарнинг ҳавоси иссиқ, совуқликда ўртачадир. Ҳар томондан кўнгул очатирган еллар ва фараҳ орттиратирган ҳаволар эсиб руҳга роҳат бағишлайди ва жонни тоза қилади... Бу ерга келган мусофир қувонадир".

* * *

Искандар Мақдуний юриши ҳақида маълумот берувчи юнон тарихчилари асарларида битилишича, Суғдиёна фатҳида Самарқанд осонлик билан таслим бўлмаган. У пайтда шаҳар Мароқанд деб аталган. Айнан Самарқандда енгилмас юнон қўшинларининг ичидан зил кетган. Шоҳ Искандарнинг бошқаруви — раҳбарлиги таназзулга юз тута бошлаган.

Спитаманнинг юнон қўшинлари эгаллаган Самарқандни қамал қилиши. Лашкарбошилар Фарнух ва Каран бошчилигидаги юнон қўшинларининг катта бир қисми суғдиёналиклардан енгилиши. Гефестион, Клит, ҳатто Искандарнинг танг аҳволида қолиши. Ўкуздан Яксартгача, яъни Амударёдан Сирдарёгача бўлган катта ҳудудда қўзғолоннинг авж олиши айнан Спитаманнинг Самарқандда Зарафшон бўйларидаги ғалабасидан ўт олган. Дўппи тор келганида нима қилишни билмаган Искандар ичкиликка ружу қўйган ва ўзининг энг яқин дўсти Клитни ўлдириб қўйган.

Ушбу воқеалардан бир неча аср олдин Аҳамоний подшоҳлар ҳам Самарқандга кўз тикканлар. У пайтларда шаҳар Афросиёб — Алп Эр Тўнга номи билан аталган. Бу урушда Алп Эр Тўнга туркийларнинг ҳоқони эди.

Араблар босқини, мўғуллар юриши даврларида ҳам Самарқанд учун жуда қаттиқ жанглар бўлган.

Самарқанд Чин-Мочинни Ҳиндистон ва Оврупа мамлакатлари билан боғловчи Буюк Ипак йўлида муҳим стратегик аҳамиятга эга бўлган шаҳар эди. Шарқ билан Ғарбни боғлайдиган олтин дарвоза эди. Бу дарвозани эгаллаган давлат дунёга ҳукмрон буларди. Босқинчилар дунёнинг энг чеккасини ҳам қўлга киритаман деб келди-ю, бироқ "тобутидан қўлини очиқ кўрсатган" ҳолдагина кетдилар. Самарқанд эса абадий яшаб қолди. Соҳибқирон Амир Темур Самарқандни дунёнинг пойтахти қилди.

* * *

Яқинда яна Самарқандга бордим. Сочаки Поён қишлоғида яшовчи дўстим Хуршид Нуруллаев билан учрашдик. Шеърият, адабиёт ва юртимиз тарихи ҳақида суҳбатлашдик. Бу мавзуда биз билан мулоқотда бўлган шаҳар ободонлаштириш департаменти бошлиғи Бобур Алиев Юртбошимизнинг "Самарқанд шаҳрининг 2750 йиллигини нишонлаш ҳақида"ги фармонини амалга ошириш юзасидан вилоятда олиб борилаётган ишлар ҳақида тўлиб-тошиб гапирди.

Бутун шаҳарда иш қизғин. Бобур Алиевни жонкуярлик билан елиб-югуриб юрган ҳолда, иш устида учратдим. "Эрталаб соат 6 дан тунги 12.30 ларгача тинмаймиз. Ишчилар навбат билан туну кун узлуксиз ишлашаяпти", дейди у.

Ўша кунги учрашувимиз қизиқ бўлди. Мен Қашқадарёдан Тошкентга ўтиб кетаяпман. Яна бир меҳмон Тошкентдан Хоразм томонга сафарга чиққан экан. Самарқандда учрашдик.

— Меҳмонларнинг бир қисмини кутиб олдик, бир қисмини эса кузатамиз, — деди Бобур. — Самарқанд ўзи шундай шаҳар. Уни бекорга Ипак йўлидаги шаҳар дейишмаган.

— Ҳорманг энди! Тўйларга тараддуд қандай? — дедим Бобурга қараб.

— Яқинда Голландиядан келтирилган 400 мингдан зиёд чиройли гуллар экилди. Илгари бунақа гуллар экилмасди. Тўйга атаб энг кўркли ва гўзал гуллар танланди. Умуман, шаҳарда етти рангдаги бир ярим миллион гул кўчати, 40 мингдан зиёд нина баргли дарахтлар экилди.

Регистон, Гўри Амир мақбараси, Мотуридий зиёратгоҳи, Жомеъ масжиди, Бибихоним ва Шоҳи Зинда ёдгорликлари билан Улуғбек расадхонасини туташтирувчи янги йўлдан юрдик. Кенг, гўзал, равон йўл. Ҳамма ёқда янги қурилиш. Биз билимдонлиги учун Конфуций деб атайдиган қурувчи дўстимиз Аслам Маматқуловни сўрадим. Хуршид чанг-тўзон бурқсиб, ҳар хил машиналар гуриллаб ишлаб ётган томонга ишора қилди:

— Аслам ака ҳув ана у ёқда ишлаяпти. Мирзо Улуғбек кўчасида Санъат саройи, Бахт уйи, Мусиқа коллежи, "ЎзДЭУ" автомобилларига техник хизмат кўрсатиш мажмуи қурилаяпти. Ана ўша қурилишлардан бирига "Конфуций" бошчилик қилмоқда. У яқиндагина Булунғур туманидаги 540 ўринли педагогика ва спорт коллежи биносини қуриб битказиб, фойдаланишга топширди. Энди шаҳарнинг тўйигача яна бир қурилишни қуриб битказмоқчи.

Бобур яна Сиёб деҳқон бозоридаги уч қаватли, "Шоёдиёна" савдо мажмуаси, 830 ўринли концерт зали қурилишлари, тарихий обидаларни таъмирлаш ишлари, шаҳарни сув билан таъминлаш борасида бажарилган катта юмушлар, кўчалар, фавворалар ҳақида гапирди. Унинг ҳикояларидан шукроналик, ғурур ва самимият сезилиб турарди.

Яқинда ўзининг "Туғён" номли шеър ва ҳикоялар китобини нашр эттирган шоир дўстим Хуршид Нуруллаев она шаҳрига тўёна сифатида тайёрланаётган китоблар ва бошқа совғалар ҳақида маълумот беради. "Самарқанд шаҳрининг 2750 йиллиги" китоб-албоми, "Мустақиллик. Самарқанд: кеча, бугун, эртага", "Самарқанд ҳақидаги ривоятлар" китоблари, "Регистон мажмуаси", "Шоҳи Зинда мажмуаси", "Амир Темур мақбараси", "Бибихоним ансамбли", "Самарқанд тўғрисида давлат ва жамоат арбоблари, буюк инсонларнинг хотира ва таассуротлари" буклетлари чоп этилмоқда. Улар ўзбек, рус ва инглиз тилларида тайёрланган. Хуршид Самарқандга бағишланган шеърини ўқиб беради:

Юртим тарихининг
мундарижасин
Аввалида турар
кўҳна Самарқанд.
Шогирдлик — устоздан
эшитмоқ таҳсин, —
Навоий риштаси
Жомийга пайванд.
Темурнинг забардаст
қадами теккан
Бу тупроқ баҳоси
олтиндан қиммат.
Зарафшон воҳаси —
етмиш боғ эккан
Султоннинг Эрами,
шоҳона ҳиммат.

Регистонга боқиб,
ўзни унутиб,
Сайёҳ мўъжизага
бўлар маҳлиё.
Уч санам бир-бирин
қўлини тутиб,
Ҳуснини кўз-кўзлаб
тургандек гўё.

Кўҳна миноралар
бир дам олар тин,
Соҳибқироннинг мард,
алп навкаридек.
Хитой деворидан
улуғ ҳар ғиштин
Асрашимиз керак
кўз гавҳаридек.

Осори атиқа табаррук мерос,
Темур қудратин
мадҳ этган нишона.
Самарқанд — қалбда фахр
бўлган эҳтирос,
Буюк даҳоларни яратган она.

* * *

Самарқанд ҳақида ўйлаганимда кўз олдимда Афросиёб намоён бўлади. Афросиёб Самарқанднинг тимсолидир. Ҳоқон Алп Эр Тўнга номи билан аталган ушбу шаҳар саройи деворларига ишланган суратлар қадимги даврдаги ҳаётни, одамлар қиёфаси, кийим-кечакларини, кишиларнинг руҳий дунёсини, ҳайвонот ва табиат оламини жонлантиради. Расмларда ҳаётдаги каби умумий уйғунлик мужассам.

Афросиёб ҳукмдори ва унинг хотини тахтиравонда. Уларнинг қўлларидаги косаларда олов ёниб турибди. Ўнг ва чап томонларда хизматкорлар. Тепароқда товуслар мева солинган косаларга интилмоқда.

Саройнинг катта залида ҳукмдор ҳузурига тантанали тарзда бораётган издиҳом. Ясаниб-тусаниб олган тўрт эркак катта оқ фил олиб келаяпти. Фил салобат билан қадам ташламоқда. Унинг хартуми ўралган, тишлари олдинга чиқиб турибди. Филнинг бўйнига осилган қўнғироқ ва абзалидаги кўк попуклар оғир силкинаяпти. Устига эса марварид доналардан безатилган жўл, матонинг ўртасида қанотли шер тасвири.

Қилич билан қуролланган бир ёш ва бир қари эркак туя миниб бормоқда...

Отнинг тепасида тўртта оққуш. Қушларни сочлари кокилча қилиб ўрилган ёш йигит ҳайдаб келаяпти. Унинг ҳам юзида жиловдор баҳодирникига ўхшаган оқ рўмол.

Яна отлиқлар... Ғозлар...

Бир тасвирда сочларини узун қилиб ўриб олган кишилар юз тузилиши ва кийим-кечагининг ўзгачалиги билан диққатни тортади. Сочлари белларидан ҳам пастга тушиб турибди. Демак, Чин Мочин тарафдан келган хунлар ҳам Самарқанд ҳукмдорига ҳадя келтирган.

Афросиёб деворларидаги суратлардан бири Чағониён элчилари Самарқандда деб номланган. Оқ ва қизил чопон кийган икки элчи суратига дахлдор суғдча битик ёзилган.

Афросиёб деворларидаги суратлар маҳобат, куч-қудрат, гўзаллик ва донишмандликни, тинчлик ва дўстликни ўзида мужассам этган. Қудратли давлатнинг тўйи тасвирланган.

Худди шундай манзарани Соҳибқирон Амир Темур саройида Испаниялик элчи Руи Гонсалес Клавихо ҳам эсдаликларида тасвирлаган.

Қудратли салтанатдаги ана шу оламшумул воқеаларни Соҳибқирон Амир Темур таваллудининг 660 йиллигига бағишлаб Ўзбекистон халқ рассоми Жавлон Умарбеков маҳобатли рангтасвир асарида тасвирланган. "Етти иқлим султони" деб номланган ва Темур бобомизнинг тўйига муносиб тўёна бўлган ушбу асарни бутун дунё ҳайратланиб томошо қилади. Мусаввир темурийлар давлати тимсолини маҳорат билан тасвирлаган.

* * *

Яқинда яна бир тўй — Самарқанднинг 2750 йиллиги нишонланади. Яна Самарқандга бутун дунёдан меҳмонлар, элчилар, давлат ва маданият арбоблари келишади. Улар Самарқанднинг бугунги тимсолини кўришади. Қадимий ва навқирон шаҳримиз гўзаллигига яна бир бор таҳсин айтадилар. Бир замонлар Соҳибқирон ҳузурига келган элчиларнинг авлодлари унинг маҳобатли ёдгорлигини зиёрат қилишади.

Ҳа, Самарқанд — кўнглимиздаги ардоқли шаҳар. Улуғ боболаримиз руҳи барҳаёт маскан. Унинг тўйи бутун халқимизнинг қутлуғ тўйидир.

Тўйинг муборак, она Самарқанд!

Рустам МУСУРМОН

Абдулла ҚАҲҲОР — 100

ҲАЛОЛЛИК ВА ШИЖОАТ

Ҳар қандай йирик адибнинг адабий ва эстетик қараши, биринчи навбатда, ўз ижодига бўлган муносабатида кўринади. Улуғ шоир Алишер Навоий ҳазратлари бадиий асарни гулга ўхшатган, яъни ижод маҳсули шоир наздида гулдай чиройли бўлмоғи, унда мазмун ва шакл уйғунлашмоғи лозим. Бу борада буюк бобомиз шундай ёзган:

Назмда ҳам асл анга маъни эрур,
Бўлсун анинг сурати ҳар на дурур.

Ҳазрат бадиий тасвирда муболаға, ташбиҳ, истиора меъёридан ортиб кетишини ҳам қоралаган:

Агар даҳр аро сепса мушки татор,
Кўнгулни қилур тийраю кўзни тор.

Абдураҳмон Жомийнинг “Қоида ва меъёрдан ортиқ тушган хол маъшуқ юзини бузади”, деган фикри ҳам мазкур масала моҳиятини теран акс эттиради. Навоий наздида инсонни ҳаётдан, жамиятда юз берган ва бераётган воқеа-ҳодисалардан ажратиб тасвирлаш асло мумкин эмас. Чунки инсон ижтимоий ҳаёт маҳсули.

Ким ҳаводис ери дурур олам,
Ондин озод эмас бани одам.

Навоийнинг инсонни тасвирлаш борасидаги фикрлари ҳам ғоят қимматлидир. Инсон зоҳирий кўринишда бир хил бўлса-да, ботиний, яъни табиати, руҳияти, дунёқараши жиҳатдан турли-тумандир.

Кимники инсон десанг инсон эмас,
Шаклда бир, феълда яксон эмас.

Улуғ шоир ўз ижодида мазкур қарашларига ҳеч оғишмай амал қилгани шак-шубҳасиздир. Атоқли адиб Абдулла Қаҳҳор ҳам худди шу йўлдан борган — сўзи ва иши бир ижодкор эди. У асар воқеалари замирида китобхонга айтмоқчи бўлган фикрнинг салмоғига катта эътибор берган. Башарти ғоя салмоққа эга бўлмаса, кимнинг асари бўлишидан қатъи назар, аямаган. Бу борада у Арастунинг: “Менга дўстларим ҳам, ҳақиқат ҳам қадрли, аммо бурч ҳақиқат тарафида бўлишни тақозо қилади”, деган сўзига амал қилган. Жумладан, Саид Аҳмаднинг “Тортиқ” тўплами ҳақида ёзган тақризида ҳикояларнинг бўшлигини мантиқий асослаб, шундай ёзади: “Унинг ҳикоясида бўлган “адабий” камчиликларни ёшлиги туфайли кечириш мумкин, лекин адабий тажрибасизликка боғлиқ бўлмаган камчиликларни кечирмаслик керак”. Бу фикрни адибнинг ижодий принципи дейиш мумкин. Чунки унинг ўзи бир умр шу фикрига, шу принципга амал қилиб келди.

Абдулла Қаҳҳор фақат бўш асарларни танқид қилмаган, балки яхши асарларнинг жозибасини ҳам очиб бериб, китобхон фазилатининг сири нимада эканлигини инкишоф қилиб, маҳорат йўлларини кўрсатган. Саид Аҳмаднинг “Уфқ” романи эълон қилинганда адиб ниҳоятда суюнган ва “Илҳом ва маҳорат самараси” сарлавҳали мақоласини ёзган. Унда шундай дейди: “Ўқишлик китоб ёзиш, унинг ҳар саҳифасини, ҳар сатрини китобхонга манзур қилиш, китобхонни қувонтириш, унинг кўнглини топиш осон эмас. Бундай китобни ёзиш учун ёзувчининг маҳорати, китоб ёзишга ҳаваси, ҳатто енгиб бўлмайдиган хоҳиши ҳам кифоя қилмайди, буларнинг устига дард, ҳаёт берган илҳом, калла ва қалбдан бошқа ҳар қандай майда орзу-ҳавасини, ҳар қандай манфаат-ғаразни қувиб чиқарадиган йирик-юксак ғоя мавж урадиган илҳом керак. Илҳом билан маҳорат топишгандагина китоб ёзувчининг қалбидан қушикдай отилиб чиқади, китобхоннинг қалбида акс-садо янграйди.

...“Уфқ”да тасвир этилган қишлоқ ҳаётини, одамларини кўриб ҳар бир ўзбек катта ифтихор билан: “Биз ўзбеклар!” — дейди, қардош халқлар ўзбекни меҳр билан: “Ўзбек оғайним”, деб атайди”. Мазкур роман ҳақида фикр билдирган бирорта адабиётшунос унинг ҳақиқий лейтмотивини белгилаб бермаган эди, Абдулла Қаҳҳор белгилаб берди.

Абдулла Қаҳҳор адабий қарашларида нафақат бир-икки ижодкорнинг, балки ўша давр адабиётининг олдидаги вазифаларни ҳам белгилаб берган эди, десак муболаға бўлмайди. Чунончи, “Ижодий фаоллик ва жасорат” мақоласида у шундай ёзади: “Ёзувчининг қулоғи ҳамиша халқнинг кўксида бўлиши, унинг қалбидаги ҳаяжонни дарҳол сезиши, илғаб олиши, шундан илҳомланиши, асарини мана шу илҳом, кучли эҳтирос билан ёзиши керак. Ўшанда ёзувчи халқнинг тили учида турган гапни айтади, халқ дилининг таржимони бўлади. Эҳтирос билан ёзилган ҳақиқий асарда лоқайд саҳифалар эмас, сатрлар, сўзларга ҳам ўрин бўлмайди. Бундай асарлар адабиётдагина эмас, халқнинг маънавий ҳаётида ҳам катта воқеа бўлади. Шундагина ёзувчининг сўзи китобхоннинг қулоғидан, қиёфаси унинг кўз ўнгидан кетмайди”.

Шунингдек, ушбу мақолада ижодий фаоллик ва жасоратга тўғри таъриф берилган, унинг ижод жараёнидаги моҳияти очилган, яъни роман кетидан роман, поэма кетидан поэма, туркум шеърлар, пиесалар ёзиш эмас, балки ҳаёт, давр талабларини теран англаб, бадиий ҳақиқат орқали халқнинг онгига етказиш, образлар фаолиятида қўйилган масалани ҳал қилиш ҳар бир шахснинг бурчи эканлигини англатиш таъкидланган. Бу фикр шу пайтгача ҳам ўз қимматини йўқотмай келяпти, бундан кейин ҳам йўқотмайди.

“Агар ёзувчининг ахлоқ кодекси тузиладиган бўлса, мен ҳалоллик билан шижоатни биринчи модда қилиб қўяр эдим, чунки ёзувчининг бошқа хислатлари қай даражада ҳалол, нақадар шижоатли зеҳнига боғлиқдир. ...Улуғ Навоий ҳақ-ҳаққониятга келганда, вазирлик либосини ечиб ташлаб “қора халқ” қучоғига отилган, Фурқат ёлғончилик уяси бўлмиш бойларнинг юзига “туф” деб шеър ёзган...”, деб қайд қилади “Шижоат ҳақида” мақоласида. Маълумки, ҳар қандай фикр кишининг табиатига, ички нидосига, дунёқарашига боғлиқ. У олам ва одамни қандай идрок этса, шундай тасвирлайди. Абдулла Қаҳҳор табиатан шижоаткор эди. Шу хусусияти унинг мазкур мақоласига ҳам кўчган.

Адиб “Поэзия — юксак санъатдир” мақоласида Чустий ижодига тўхталиб, шоирнинг дастлабки ижодида мумтоз шеъриятга эргашиш, ҳатто Навоий, Муқимий, Фурқат, Амирий шеърий мисраларидан фойдаланиш ҳоллари мавжудлигини, вазн, қофияда ўз-ўзини қайтариш ҳоллари борлигини холис кўрсатади. Адиб ёзади: “Боғимда” шеъри Чустий ижодининг мотиви бўлса, “Нур кони келди” деган шеъри шоирнинг камолот даражасини белгилайдиган шеър”. Мақолада келинган хулосадан ижодкорнинг ўзига бўлган ишончи сусаймайди, балки ортади. Айни пайтда, ушбу хулосалар шоирнинг ижод йўлини белгилаб олишига хзмат қилади. Мақоласига адиб шундай хулоса ясайди: “Чустий талантли шоир. У ёзган бирмунча шеърлар, ашулалар ҳозирги поэзиямизда маълум ўринни олади. Унинг вазифаси мана шу муваффақиятни мустаҳкамлаш ва олға қараб дадил-дадил қадамлар ташлашдир. Биз юқорида унинг илгарилашига халал бериб турган нарсаларни кўрсатдик. Оз муддат ичида диққатни жалб қиларлик фаолият кўрсата олган шоир учун бу камчиликлардан қутулиш, биринчи навбатда, зарур бўлган ишдир”. Абдулла Қаҳҳорнинг адабий-эстетик қарашлари шундай қувватга эгаки, унда адабиётшунослик масалалари ижод жараёнининг сир-асрорлари билан уйғунлашиб кетган. “Ҳаёт ҳодисасидан бадиий тўқимага” мақоласи бунга яққол мисол бўлади. Маълумки, адабиётшуносликда фабула нима, у қандай восита эканлигини аниқ тасаввур қилишга талабалар тугул мутахассислар ҳам қийналади. Чунки бу борадаги қарашлар ҳар хил, мисоллар эса кам, улар ҳам аниқ эмас, мавҳум. Адибнинг мақоласини ўқиб, ушбу масаланинг моҳиятини яққол англайсиз. Ҳатто фабулага ёрқин, аниқ таъриф бериш мумкин: ҳаётий воқеликдан келиб чиққан, ундан туғилган бадиий воқелик, яъни бадиий ҳақиқат — асар воқеаси фабуладир. Тўғри, мақолада “фабула” деган термин ҳам, бундай таъриф ҳам берилмаган. Лекин мақола бунга имкон беради.

Адиб ёзади: “Агар ёзувчилик турмушдан нусха кўчиришдан иборат бўлса, бундан осон иш бўлмас эди. Ҳаётдан айнан кўчириш, китобдан кўчиришдай гап. Копия копия бўлиб қолаверади. Бундай нарсалардан оригиналлик кутиш беҳуда. Оригиналлик ҳаёт ҳақиқатини дилдан ўтказиш, унга кўнгилдаги гапларни сингдириш, тилагингни қўшиб ифодалаш билан юзага келади. Бадиий ҳақиқат вужудга келтирадиган, маҳалла комиссиясининг “шунга ишонинг”лар, деган мазмундаги справкасига ҳожат қолмайдиган меъёр, факт ва уйдирма меъёрини топишнинг мушкуллиги ҳам худди мана шундадир”. Бу гапларнинг барчаси маҳоратга тегишлидир. Ёзувчининг ўзи эса ижод жараёнида унга амал қилган, асарларининг ўқишлилиги сири ҳам ана шундадир.

Адабий-эстетик қараш фақат мақола ёзш билан чекланмайди, балки ёш талантларни илғаб олиши, уларнинг кўнглини кўтариши, оёққа туришига кўмак бериши, асари ҳақида тўғри гапни айтиб, йўлга солиш ҳам белгиланади. Шукур Холмирзаевнинг “Тўлқинлар” номли биринчи қиссаси “Шарқ юлдузи” журналида босилганда, ёш ёзувчининг истеъдодини биринчи бўлиб Абдулла Қаҳҳор илғаган ва унга қуйидаги хатни ёзган:

“Ҳурматли Ш.Холмирзаев!

“Шарқ юлдузи”да босилган “Тўлқинлар” повестингизни ўқидим. Повесть яхши таассурот қолдирди. Маъмуржонни бошда табассум билан тасвир этасиз. Бутун асар давомида қисқаликка интиласиз. Ёзувчиликда кўзингиз очилиб келаётгани кўриниб турибди. Назаримда, повестнинг номи тўғри эмас. Кейинги ишларингиз бароридан келсин!

Салом билан: Абдулла Қаҳҳор”.

Атоқли адибнинг бу эътирофи ёш ёзувчига қанот боғишлаганини унинг ўзи эътироф этганди.

Абдулла Қаҳҳорнинг “Киши шунга суюнадики, адабий ёшларимиз замонимизнинг талабини сезади, адабиётга унинг юксак ижтимоий-эстетик вазифасини идрок қилиб, олий мақсад учун курашда қўлидаги қурол эканини англаб кираётибди”, деган фикри бугунги ёшлар ҳақида ёзилгандек жаранглайди. Демак, устоз адибимизнинг адабий-эстетик қарашлари, ўлмас асарлари билан бир қаторда, бадиий ижоднинг мукаммаллиги учун хизмат қилаяпти.

Ҳакимжон КАРИМОВ,
филология фанлари доктори

УМУМБАШАРИЙ МОНАНДЛИК

Журналист Рўзимбой ҲАСАНнинг шоир, таржимон, Хоразм Маъмун академиясининг илмий ходими Матназар АБДУЛҲАКИМ билан суҳбати.

Рўзимбой ҲАСАН: — ***Суҳбатимизни ноанъанавий савол билан бошласам. Сиз бевосита сўз билан ишлайсиз. Сўзнинг қудрати ҳақида сўрамоқчи эдим.***

Матназар АБДУЛҲАКИМ: — Қадимдан “Аввало сўз бўлган”, деган ибора юради. Илоҳиётда борлиқ илоҳий “Кун!” (маъноси: “Ярал!” ёки “Пайдо бўл!”) хитобидан кейин бунёд бўлган, деб ҳам айтилади. Нима бўлгандаям, Сўз, аввало, амал. Шунинг учун ҳам сўз — бахт, шунинг учун ҳам сўз — кулфат. Батафсилроқ айтадиган бўлсак, айтилган сўз бир кун келиб бажарилиши, бажарилган амал бир кун келиб айтилиши мумкин. Сўзнинг қудрати ана шунда. Айтишларича, одамзод туғилганидан сўнг беш йилда гапиришни, олтмиш йилда тилини тийишни ўрганиб олар экан. “Беш” ва “олтмиш” йиллар, албатта, рамзий. Бу фурсат қанча барвақт бошланса, яъни одам сўз масъулиятини қанча эрта англаб етса, шунча яхши. “Севдирадиган ҳам тил, бездирадиган ҳам тил”, дейди халқимиз. Севилмоқдан катта саодат, бездирмоқдан улкан бахтиқаролик йўқ. Жаҳонда тили ўзидан узун махлуқлар бор. Кўргандирсиз, балким, улар тилларини, асосан, ўлжа тутиш учун, емишини “қўлга” киритиш учун ишлатади. Ўзлари каби жонзотларни, яъни ўз қавмларини ошқозонига жойламоқ учун ишга соладилар. Одам эса тили билан, аввало, кўнгилларни овлайди. Одамзоднинг тили ана шундай диллар “ов”и пайтидагина узун бўлгани яхши. Бошқа вазиятларда тилнинг узуни фазилат саналмайди. Чунки бошқа вазиятларда тилнинг узуни одамзодни “овчи”дан ўлжага айлантириб қўйиши мумкин... ҳайтовур, одамзоднинг тили ўлжасининг бўғзига каманд бўладиган даражада узун эмас. Бу ҳам бир илоҳий имтиёз.

Р.ҲАСАН: — ***Шеърият ихлосмандлари сизни буюк авлиё шоир Паҳлавон Маҳмуд ҳазратлари рубоийларининг моҳир таржимони сифатида билишади. Таржима жараёнида акс этган ҳаёт фалсафасини... кўҳна дунё билимдони Арасту фалсафаси билан бевосита таққослаш фикри қандай туғилди? Ўзингиз айтмоқчи: “Хива қаёқдаю, Афина қаёқда?”***

М.АБДУЛҲАКИМ: — Фазилатлар бобида, жуда кўп жиҳатдан Ер шари, устоз Абдулла Орипов таъбири билан айтганда, “Қуванинг анорича” ихчамлашиб, бир-бирига жуда ҳам яқин келади. Фалсафа бир қадар самовий илм. У рўйи заминни муайян маънода фазовий олисликлардан туриб кузатади. Мен, масалан, фалсафий китобларнинг мутолаасидан сўнг кўчага чиқсам, ўзимни лилипутлар ўлкасига келиб қолган Гулливер аҳволига тушиб қолгандек сезаман. “Хива қаёқдаю, Афина қаёқда!” деган хитобим, шубҳасиз, ана шундай ҳолатдан халос бўлиб чиққач, мўътадил вазиятда ўртага ташланган.

Фалсафа илми, назаримда, ҳалқа шаклида. Унинг бош-охири мутлақо рамзий бўлиб, ибтидосию интиҳоси бизнинг кўзимиз илғайдиган макон ва замондадир. Менинг ақл кўзларим ғира-шира илғай олган замон ва макон Мағрибда Антик давр Юнонистони, Машриқда эса ўрта асрлардаги Паҳлавон Маҳмуд даврининг Хиваси бўлди. Бунда замон ва макон ҳудудлари, такрор айтаман, мутлақо нисбийдир. Шунинг учун ҳам бу ҳудуд мутлақлик касб эта олмайди. Замон ва маконнинг ҳайбатидан халос бўлиш учун, уларни “хариталаштириб” фикрламоқ керак, холос. Ана шунда ҳамма жиҳатлар ўрнига тушади-қўяди.

Бани одам антропологик жиҳатдан бир-биридан нақадар фарқ қилса, шу қадар бир-бирига ўхшайдиям. Умуминсоний қадриятлар ҳам ана шундай. Яъни ҳам тафовутли, ҳам муштарак. Шу жумладан, фалсафа ҳам. Ҳар жиҳатдан умумбашарий ўхшашликлар, фикримча, икки тоифага бўлинади: умумбашарий монандликдан келиб чиққан табиий-тасодифий ўхшашликлар; бир халқнинг иккинчи халққа кўрсатган таъсири туфайли келиб чиққан ўхшашликлар.

Ҳамма жиҳатларда бўлгани каби, маънавият, илм-фан соҳасида ҳам ҳар иккала хил муштаракликлар ҳамда фарқлар мавжуд. Масалан, дейлик, икки карра икки — тўрт эканлигини бир қанча халқлар бирваракайига кашф қилган бўлиши мумкин. Бироқ тўрт фасл ҳамма минтақада ҳам бир хил кечавермайди. Айримларида ҳатто униси ёки буниси мутлақо бўлмаслиги, ёхуд рамзий тарздагина мавжуд бўлиши мумкин. Демоқчиманки, умуминсоний тафаккур обидаларини қанчалик глобал тарзда олиб қараганингиз сайин, Хива билан Афина бир-бирига шунчалик яқинлашаверади. Эътибор қилган бўлсангиз, “Иккинчи муаллим сабоқлари” китобининг муқоваларида меъморий обидаларнинг тасвирлари бор. Буларни биз ижодкор дўстларим Маҳмуд Ражаб ва Мурод Иброҳим билан бирга излаб юриб, Хоразм воҳасидан, Жайҳуннинг ўнг қирғоғидан, қардош Қорақалпоғистон ҳудудларидан топганмиз. Бу обидалар Хоразм антик даврига тааллуқли. Улар мармардан эмас, оддий Хоразм лойидан қилинган бўлса ҳам, неча минг йилларга бардош бериб, ҳамон мағрур қад ростлаб турибди ва, эътибор беринг, улар Юнонистон антик даврининг меъморий обидаларига нақадар ўхшаш. Ана энди ўзингиз ҳал қилаверинг, ушбу монандлик ўзаро таъсирнинг натижасими ёки тасодифийми?

Паҳлавон Маҳмуд рубоийларини таржима қилар эканман, мен бундай ўхшашликларни, аввало, ғайришуурий тарзда ғира-шира илғадим. Кейинчалик ўтказган дастлабки муқоясаларим, тахминларим мени алдамаётганини кўрсатди. Ҳазрати Абу Наср Форобий қаламига мансуб асарлар кўзойнак вазифасини ўтади, холос. Камтарин изланишларимда менга дастуриламал бўлган мантиқларни кейинчалик аниқ иқтибослар тарзида китобга сархат қилиб танладим.

Р.ҲАСАН: — ***Бу тадқиқотларингиз мажмуаси бўлмиш “Иккинчи муаллим сабоқлари” китобингизни ўқиб чиқдим. Маълумингизким, Паҳлавон Маҳмуд ижодиётида қадим диний фалсафа кўпроқ ўрин тутади. Паҳлавон Маҳмуд жавонмардийлик оқимининг йирик вакили ҳисобланади. Сўрамоқчи бўлганим: Арасту замонида ҳали диний таълимотлар яхлит бир ҳолга келиб шаклланмаган эди. Наҳотки, диний ва дунёвий фалсафа (билим деса ҳам бўлади) шу қадар бир-бирига яқин бўлса?!***

М.АБДУЛҲАКИМ: — Наҳотки, диний ва дунёвий фалсафа бир-биридан сиз хавотир олаётганингиз қадар узоқ бўлса! Агар диний фалсафа чиндан ҳам диний фалсафа ҳамда дунёвий фалсафа чиндан ҳам дунёвий фалсафа бўладиган бўлса, улар эт билан тирноқнинг ўзи-ку. Ҳатто даҳрийлик фалсафалари ҳам динга қарши курашдан, бировбарин, диндан келиб чиққан эмасми, ўзи! Ҳар иккала ҳолат ҳам, яъни диний ёки дунёвий ҳолатда ҳам бизнинг ё кўнглимизда, ё ақлимизда энг мақбул вариантларда ҳар иккаласида ҳам худо бўлади. “Боши оғримаганнинг худо билан нима иши бор!”, дейдилар. Фалсафа илми, тўғрироғи, фанларнинг фани эса инсониятнинг худди ана шу “бош оғриғи”дир. Рамзий маънода, албатта, юнон файласуфлари ҳам, Паҳлавон Маҳмуд ҳазратлари ҳам тинимсиз ҳақиқат изловчилар эдилар. Шунинг учун ҳам улар инсониятни ана шу ҳақиқатга, яъни ҳаққа яқинлаштирдилар. Жавонмардийлар ҳам, юнонистонлик алломалар ҳам этика масалаларига, яъни инсонларнинг ўзаро муносабатлари муаммоларига ўз илмларида ҳам, амалларида ҳам асосий урғуни қаратар эдилар... ҳамма йўллар Римга эмас, ҳамма йўллар яратганга элтади, билсангиз. Раҳматли отам: “Суқрот бир қавлда авлиё саналади”, дегувчи эдилар. Шарқ, тўғрироғи, мусулмон оламида уларни ҳукамолар деб, яъни ҳакиймлар деб аташган. Ҳакийм дегани ҳикматлар эгаси демакдир. Бу сўз, аслида, Оллоҳнинг минг бир сифатларидан бирини англатади. Шундай экан, диний фалсафа билан дунёвий фалсафанинг ўртасида ҳеч қандай “хитой девори” бўлиши мумкин эмас. Бу ақлга сиғмайди.

Р.ҲАСАН: — ***Атиги тўрт мисра рубоийга бутун дунёни сиғдириш нақадар қийин-а?..***

М.АБДУЛҲАКИМ: — Дунё сиз ўйлаганчалик кенг бўлмагани каби, “атиги тўрт мисра рубоий” ҳам сиз хавотир олганингизчалик

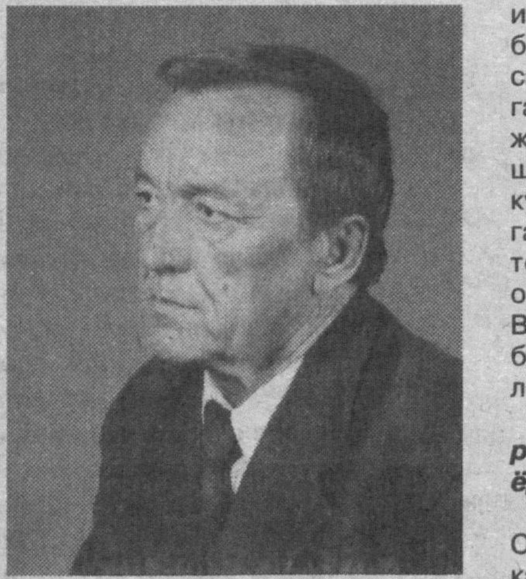

тор эмас, демак. Дунё, бундоқ разм солиб қарасангиз, турли сифатдаги тўртликларнинг ичида айланади ўзи; тўрт мазҳаб, тўрт фасл, тўрт томон, тўрт дўст... шундай экан, у тўрт мисрага жойлашса, не ажаб! Шартлиликлардан холи фикрлайдиган бўлсак, рубоийлар авлиёларимизнинг қудратли тарғибот қуроли бўлган. Тўрт унсурдан, яъни тупроқ, сув, олов ҳамда ҳаводан таркиб топган аҳли башар муаммоларини қўйиш ҳамда бу муаммоларни ечишни олис аждодларимиз тўрт мисра шеър билан ҳал қилганлар. Бадиий-фалсафий маънода, албатта. Шундан кейин бу масалаларни муваффақиятли бартараф қилиш ҳаётий амалиётлар маъносида ҳам осон кўчган.

Р.ҲАСАН: — ***Мазкур китобингизнинг яна бир номи “Таржимон талқинлари”. Сизга довур ҳам Паҳлавон Маҳмуд шеъриятини бошқа тилларга таржима қилишган. Бу жараённи рубоийларнинг бошқа таржимонлар томонидан ўзбекчага ағдарилганида ҳам кўрамиз. Аммо, чамамда, таржимонлар бирламчи вазифани бажаришгану... тамом. Бизга рубоийларнинг ўзимиз тушунадиган матнини тақдим қилишган, холос. Уларни тўлиқ тушуниш, яширин маъно-мазмун, моҳиятини очиб бериш...сизгача ҳеч кимнинг хаёлига келганми?***

М.АБДУЛҲАКИМ: — Аввалambor, менга “таржима” сўзининг “ағдармоқ” феъли билан алмаштирилиши ёқмайди. Нима, бирон-бир тилда ёзилган асар аравамидики, ағдарилса? Қолаверса, дўстга илтифот қиламан деб, умуман, таржимачиликнинг “дил”ини оғритаяпсиз. Сиз айтмоқчи, “бирламчи вазифа”ни муваффақиятли адо этган таржимонларимизга шарафлар бўлсин. Бу ниҳоятда қийин иш. Мени кечирингу, бизнинг адабиётимизда ҳам, адабиётшунослигимизда ҳам таржимачилик муносиб бўлган эътиборни топмаётган иш. Риёзатталаб, сермашаққат иш. Бизда профессионал таржимонларнинг ниҳоятда кам етишиб чиқаётганлиги боиси ҳам мана шу. Хусусан, глобаллашув жараёни кетаётган бир даврда биз нафақат тилмочликка, балки бадиий таржимачиликка ҳам муносабатни тубдан яхшилашимиз керак. Ана шунда, ажаб эмас, кўплаб шоир ва носир таржимонлар етишиб чиқиб, бизнинг юкимиз бироз енгиллашса. Бу ҳасрат эмас, “сардафтаримни ковлаётганингиз” учун гапираётибман бу гапни. Биз, шеър ёзгувчилар эса, ҳозирча бу ишни муайян даражада “маънавий ўлпон” тарзида адо этмоқдамиз. Агар-чи шундай, бу ишдан қаноатимиз кўп. Бир тарафдан бу иш қаламни чархлайди, фикрни ўткирлайди, дегандик. “Талқинлар” масаласига, ўз таржималаримга ўзимнинг муносабатим масаласига келганда, бу ҳақда ҳам ҳозирча индамай тура қолайлик. Мен “Талқинлар”да таржиманинг бадиий сифатларини, табиийки, четлаб ўтганман. Бу ишнинг фақат нуқсонларига эътибор қаратмоққа ҳақлиман. Улар эса бисёр. “Таржимон тазаррулари” деган бир иш қилиш ниятим ҳам йўқ эмас. “Талқинлар” мавзусида гапирадиган бўлсак, ўзимизнинг ўзбек адабиётида ҳам, жаҳон адабиётида ҳам бирон-бир таржимоннинг бу қабилдаги ишидан воқиф эмасман. Воқиф бўлмаган нарсанг ҳақида гапирсанг, “қовун тушириб” қўйиш ҳеч гап эмас. Шуни биламанки, таржимашуносларимиз бор, ишлашаяпти. Мен ўз ишларимда озми-кўпми муваффақиятларга эришган бўлсам, бу устозларнинг мутолаа воситасида сабоқларини олганлигимдандир. Мен Эркин Воҳидов, Абдулла Орипов, Ғайбулла Саломов, Нажмиддин Комиловни назарда тутяпман.

Р.ҲАСАН: — ***Устозлардан бирининг битта таржимасини ёддан ўқиб бера олмайсизми?***

М.АБДУЛҲАКИМ: — Устоз Омон Матжоннинг кўп йиллар муқаддам ёд олганим битта таржимасини ўқиб бера қолай. Бу шеър Людмила Татяничеванинг қаламига мансуб:

Турли ўйин ўйнар болалар,
Гоҳ қурувчи, гоҳ геолог,
Гоҳ космонавт бўлишар улар,
Хаёлларин тортар тубсиз кўк.
Қаранг, улар кичик бўлса ҳам
Бари жиддий, оғир касбдалар...
Шоир-шоир ўйнамас улар,
Шоир-шоир ўйнар катталар.

Бу шеърий таржима менга қаттиқ таъсир қилганки, адабиёт билан яна ҳам жиддийроқ шуғуллана бошлаганман. Бизларни илоҳим “шоир-шоир”, шунингдек, “таржимон-таржимон” ўйинини ўйнаш балосидан асрасин...

Р.ҲАСАН: — ***Арастуни “Биринчи муаллим” деб таърифлашган. Шарқда Форобий “Муаллими соний” рутбаси билан машҳур. Сизнинг талқин-тадқиқотларингиздан сўнг менда, оддий мухлис сифатида, Паҳлавон Маҳмудни дунёнинг учинчи муаллими, деб аташ ўринли бўларди, деган фикр туғилди...***

М.АБДУЛҲАКИМ: — Фикр туғилган бўлса, демак, сиз “оддий мухлис” эмассиз. Мухлиснинг, Рўзимбой, оддийси бўлмайди, ўзи. Бир одамга ихлос қўйиш учун ундан мухлисга файз-барокат насиб этган бўлиши керак. Паҳлавон Маҳмудни башариятнинг учинчи муаллими деб ўйлабсизми, демак, чиндан ҳам шундай. Ҳеч бўлмаса, сизнинг ўзингиз учун. Бир мухлисда шундай фикр уйғотиш учун инсон, чиндан ҳам, авлиё бўлиши керак.

Р.ҲАСАН: — ***Паҳлавон Маҳмуд ҳазратларининг бутун рубоиёт талқини якунига етдими ёки бу тадқиқотларни давом қилдириш ниятингиз борми?***

М.АБДУЛҲАКИМ: — Бурноғи йил Паҳлавон Маҳмуд ҳазратларининг янги топилган рубоийлари таржималаридан дасталанган “Ҳақ файзи” деб номланган китобни чиқарган эдим. Шу рубоийлар тадқиқотига қўл урилмай турибди. Ҳозир эса, Огаҳий ҳазратларининг форсий тилда битган ғазалларидан қилган таржималарим устида “Таржимон талқинлари” туркумида тадқиқий ишларим давом этмоқда...

Р.ҲАСАН: — ***Сизга ушбу машаққатли ишларингизда омад, соғлик тилаймиз.***

Доимий ҳамроҳ

Ватанимиз тарихининг энг мураккаб даврлари, қаҳрамонона курашларга, зиддиятли воқеаларга бой саҳифалари ижодкорларимиз асарларида ўзининг ёрқин ифодасини топган. Кейинги йилларда таниқли адабиётшунос олим Пирмат Шермуҳамедов бир қатор асарлари билан ўзбек тарихий бадиий адабиёти ривожига ўз ҳиссасини қўшишга интилиб келаётир.

Адибнинг “Хоразм маликаси ёхуд Амир Темурнинг келини” бедеа-романи унинг тарихий мавзудаги уриниши сифатида китобхонлар томонидан илиқ кутиб олинди. Муаллифнинг тарихий манбалардан кенг фойдаланганi асарнинг қимматини оширган. Дарҳақиқат, П.Шермуҳамедов тарихий ҳақиқатларга оид фикрларни исботлашга уринмайди, балки қаҳрамонлар руҳияти, қисматлари тасвири орқали кенг ўқувчилар оммасига маълум бўлмаган воқеа-ҳодисаларни тарихий манбалардан унумли фойдаланиб кўрсатиб беради.

Яқинда “Фан” нашриётида чоп этилган “Мирзо Улуғбек қизи ёхуд Робия Султонбегим қиссаси” номли янги бадеа-қиссасида буюк подшоҳ ва алломанинг қизи Робия Султонбегимнинг қисмати, руҳий кечинмалари, ҳукмдорлар ўртасидаги муносабатлар тарихий воқеалар фонида таъсирчан тасвирланган.

Таъкидлаш жоизки, Ватанимиз тарихининг бу мураккаб даври бадиий адабиётда яхши ёритилмаган. Айрим нодир манбаларни, хусусан, Абдураззоқ Самарқандийнинг “Матлаи Саъдайн ва мажмаи баҳрайн” ҳамда Давлатшоҳнинг “Тазкират уш-шуаро” асарларидан хабардор кишиларгина бу давр ҳақида муайян тасаввурга эга, холос. П.Шермуҳаммедовнинг бадеа-қиссасида айни шу давр тарихи Робия Султонбегим тақдири орқали ёритиб берилган.

* * *

Мустақиллик нафақат сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий ҳаётимиздагина эмас, балки маънавий-маърифий, адабий-маданий соҳаларда ҳам ўзлигимизни англашга, миллий қадриятларимизни эъзозлашга бекиёс имкониятлар яратди.

Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриётида чоп этилган таниқли адабиётшунос олим Йўлдош Солижоновнинг “Зулматдан нур қидирганлар” номли рисоласида XX аср ўзбек адабиётининг пойдеворини тиклаган, миллий уйғониш даври ўзбек адабиётининг асосчилари ҳисобланган улуғ ижодкорларнинг ҳаёти ва ижоди ҳақида энг муҳим маълумотлар жамланган.

Журналларни варақлаганда...

“ЖАҲОН АДАБИЁТИ” 2007 йил, Июн

“Жаҳон адабиёти” журналининг чиқа бошлаганига ўн йил тўлди. Шу давр мобайнида жаҳон адабиётидан юздан ортиқ асарлар она тилимизга таржима қилиниб, журналда эълон этилди. Ушбу сана муносабати билан журналнинг янги сонида атоқли адибларимиз Ўзбекистон Қаҳрамони, Республика Ёзувчилар уюшмасининг раиси Абдулла Орипов, Ўзбекистон халқ ёзувчилари Одил Ёқубов, Пиримқул Қодиров, Ўзбекистон Қаҳрамони Эркин Воҳидов, академик Бахтиёр Назаров, профессор Умарали Норматов ва устоз таржимон Қодир Мирмуҳамедовнинг қутловлари, дил сўзлари берилган.

Янги давр янги таржималарга эҳтиёж туғдиради. Шу жиҳатдан улуғ шоир ва ёзувчиларнинг машҳур асарлари она тилимизга янгидан таржима қилиниб, ўзбек ўқувчисига тақдим этилаётгани эътиборга лойиқ ижодий ишдир. Журналнинг ушбу сонида сиз А.С.Пушкиннинг “Ҳайкал”, “Тикланиш”, “Демон” сингари бир неча шеърини Мирпўлат Мирзо таржимасида ўқийсиз.

“Жаҳон адабиёти” журналида 1999 йили машҳур француз адиби Аббат Превонинг “Кавалер де Гриё ва Манон Леско” асари босилган эди. Адибнинг ғоят мураккаб тақдир саргузаштлари тасвирланган “Юнон қизнинг қисмати” романи Жонрид Абдуллахонов таржимасида берилган. Шунингдек, журналнинг ушбу сонида сиз уйғур шоири Азизий ижодидан намуналарни (Ҳ.Зайнуддин ва Давлатмурод таржималари), бирмалик адиба Мо Мо Иньянинг “Йўқолган сўқмоқ” қиссасини (Ҳ.Валижонова таржимаси) ўқийсиз.

Карел Чапекнинг бир туркум ҳажвий ҳикоялари Қодир Носиров таржимасида берилган. Гулнора Остонованинг “Минг бир кеча” жаҳон кезади”, Муҳаммаджон Холбековнинг “Аврангзеб” фожиаси” мақолалари сизни китоблар оламидаги воқеалардан хабардор қилади.

Учрашув

Муҳаммадсоли ЮСУПОВ:

ТЕАТРГА ҲАМ РЕКЛАМА КЕРАК

Кинорежиссёр Баҳодир Аҳмедов ёзувчи Садриддин Айнийнинг “Судхўрнинг ўлими” асари асосида 9 серияли телефильмни суратга олишни якунлаганидан хабарингиз бор. Фильм сценарийсини Набижон Боқий ёзган, оператор Марат Солиев. Асарнинг бош қаҳрамони Исматулло (Қори ишкамба) образини Ўзбекистон халқ артисти, Юсуфжон қизиқ Шакаржонов номидаги Фарғона давлат театрининг бош режиссёри ва актёр Муҳаммадсоли Юсупов яратди. Биз санъаткор билан ушбу фильм ҳақида, шунингдек, театр ва кино санъатининг баъзи муаммолари ҳақида суҳбатлашдик.

— Муҳаммадсоли, ижодий гуруҳнинг Айнийнинг бу машҳур асарига мурожаат қилишдан кўзда тутган мақсади нимада, деб ўйлайсиз?

— “Судхўрнинг ўлими” асари ҳамон ўз аҳамиятини йўқотгани йўқ. Аксинча, унда кўтарилган муаммолар бугун янада муҳим аҳамият касб этмоқда. Чунки бирон инсоннинг бошига ташвиш тушганидан фойдаланиб, катта фоизларга қарз бериб, бундан текин даромад орттирувчи Қори ишкамба каби ноинсоф судхўрлар ҳозир ҳам йўқ эмас. Улар ҳатто Қори ишкамбадан ҳам ўтиб тушадилар. Ваҳоланки, судхўрлик исломда катта гуноҳ ҳисобланган.

Мен бир йигитнинг бошига тушган савдодан хабардорман. У отаси оламдан ўтганда, дафн маросимларини ўтказиш учун бир судхўрдан қарз олади. Орадан кўп ўтмай, судхўрдан олган қарзининг фоизи шу даражада кўпайиб кетадики, йигит отасидан қолган уйини ҳам сотиб ундан қутулолмайди. Судхўрнинг тўрига илинган йигит ҳам уйсиз қолади, ҳам соғлигини йўқотади. Судхўрлик билан боғлиқ бундан ҳам фожеалироқ воқеалар йўқ эмас. Одамларни бундан огоҳ этиш, уларни инсоф, диёнатга, одамийлик фазилатларини унутмасликка чақириш ижодий гуруҳимизнинг асосий мақсадларидан биридир.

— Садриддин Айнийнинг Қори ишкамбаси Балзакнинг Гобсек, Пушкиннинг хасис рицарь, Гоголнинг Маниласи каби мукаммал яратилган, типик адабий қаҳрамонлар қаторидан ўрин олган. Филмда бу образни яратишда нималарга кўпроқ аҳамият бердингиз?

— Аслида бу образни яратиш иштиёқи менда ўтган асрнинг 70-йиллари охирида пайдо бўлганди. Аброр Ҳидоятов номидаги ёшлар театрида шу асар асосида яратилган пиеса борлигини эшитиб, театримизда саҳналаштириб-ю, ўша ролни ўйнасам деб орзу қилгандим. Лекин ўшанда бу орзуим амалга ошмади. Ният холис экан, орадан шунча йил ўтиб бу образни театр саҳнасида эмас, кино экранида яратиш насиб қилди.

Энди образ ҳақида гапирадиган бўлсам, Қори ишкамбанинг салбий хусусиятларини кўпроқ очишга ҳаракат қилдим. Бу одам ўта хасис бўлиш билан бирга, ниҳоятда исқирт, ипирисқи ва пасткаш шахслигини, ўзгалар кўз ёши ҳисобига тўпланган бойлик охир-оқибат унинг фожеали қисматига айланишини очиб беришни ният қилдим.

Образ устида ишлаш жараёнида ўша давр, муҳит ҳақидаги китобларни ўқидим, тарихчи олимлар билан фикрлашдим, кексаларнинг хотираларини ўргандим. Хуллас, образни ишонарли, табиий яратиш учун анча изландим.

— Бу каби образ аслида сиз учун янгилик эмас. “Меҳробдан чаён” филмида яратган Солиҳ махдум, “Тошкентга саёҳат” спектаклидаги Асомбой каби образларингиз баъзи жиҳатлардан Қори ишкамбага яқин.

— Тўғри. Солиҳ махдум ҳам ҳасис, фақатгина ўз манфаатини кўзлайдиган шахс. У ҳам салбий қиёфа. Фақат Қори ишкамбадан ақли, айёрлиги билан ажраб туради. Асомбойга эса баъзан томошабиннинг раҳми ҳам келарди, чунки унинг қурумсоқлиги соддалиги билан боғланиб кетган, у ўзининг қайсарлиги ва ман-манлиги туфайли жабр чекади. Аммо бу қаҳрамонларимдан фарқли ўлароқ, Қори ишкамба ҳамманинг нафратига учраган, аянчли ва жирканч шахс. Унинг яшаш тарзи, ҳаётдаги фалсафаси ва дунёқарашининг ўзи даҳшатли. У одамлар бошига кулфатлар ёғилишидан манфаатдор кимса, зеро бошқалар фожеаси унинг учун байрамдир.

— Сиз театр саҳнасида яратган кўплаб образлар томошабинлар меҳрини қозонган. Айни пайтда бугунги кунга қадар йигирмадан ортиқ филмда суратга тушдингиз ва яна қатор филмларда иштирок этмоқчисиз. Шу ўринда, театр сиз учун иккинчи ўринга тушиб қолмаяптими ёки томошабинлар меҳрини кино орқали қозониш осонроқми, деган савол туғилади...

— Театрда ишлайдиган актёр учун театр саҳнаси ҳамиша биринчи даражали бўлиши керак. Чунки томошабин билан юзма-юз мулоқотда бўла олишнинг ўзи катта санъат. Актёр фақат театрдагина бой ижодий тажриба орттириши мумкин. Албатта, кино ўзига хос санъат, унинг нозик жиҳатлари кўп, аммо театрда пишган актёр кинога осон кириб кетади. Театр менинг ижодий фаолиятимда ҳамиша биринчи даражали бўлиб қолаверади.

— Бир пайтлар сизни тез орада машҳур қилиб юборган, театр шаънини кўтарган асарлар бўлган. Бугун эса сизни кўпроқ кинодаги ролларингиз орқали танишмоқда.

— Албатта, Ш.Бошбековнинг “Темир хотин”, сизнинг “Пахтамиз оппоқ эди...” сингари асарларингиз ўз даврида томошабинлар меҳрини қозонган. Актёрлар ҳам бу спектаклларда ролларини ёниб ижро этганлар. Бу каби спектаклларимизда томошабинлар тирбанд бўларди. Чунки уларда ўткир ижтимоий муаммолар кўтарилган. Ҳозир ҳам театримиз репертуарида яхши асрлар бор. Масалан, Усмон Азимнинг “Бахт қуши”, Инобат Турсунованинг “Заҳарли томчилар” пиесаларини саҳналаштирдик. Тўғри, охирги йилларда томошабинлар театрдан узоқлашганининг гувоҳи бўлдик. Бунинг турли сабаблари бор... Балки театр томошабиннинг истакларини инобатга олмагандир, балки томошабинлар спектаклларимизда ўзларини ўйлантираётган муаммоларни кўрмаётгандир. Эндиликда томошабин театрга қайтмоқда. Яхши асарлар яратсак, томошабиннинг ўзи бизни излаб келади.

— Ҳозир реклама даври. Ҳар қадамда, сақичдан тортиб совунгача, ажабтовур рекламаларга дуч келасиз. Лекин театрларимиз ўзи яратган спектаклларни тарғиб қилишга унчалар шошилмаяпти шекилли. Ёки театр рекламага муҳтож эмасми?

— Театрларимизга юксак савиядаги рекламалар керак. Ҳозир ҳатто афишаларимиз ҳам одам эътиборини тортмайдиган даражада сифатсиз, қашшоқ бўлиб қолган. Томошабинларни чақирадиган, уларни қизиқтира оладиган рекламалар яратишимиз керак. Аммо, очиғи, театрда бунга маблағ етишмайди.

— Мазкур газетанинг “Муҳаррир минбар”ларидан бирида “...бугун енгил-елпи, суюқ мавзуларда “асарлар” ўқиб суяги қотган газетхон ёки китобхон эртага Абдулла Қодирий, Абдулла Қаҳҳор ёки Ойбек асарлари мутолаасига қайтиши қийин бўлади” деган жуда тўғри фикр билдирилган эди. Айнан шу фикрни бугунги томошабинлар ҳақида ҳам айтиш мумкин. Енгил-елпи филмлар, бачкана спектаклларни кўраётган томошабин ҳам ҳақиқий кино, театр санъатидан узоқлашиб кетиши, чинакам санъатнинг қадрига етмай қолиши мумкин.

— Бу жуда жиддий муаммо. Санъатни тушуниш, ҳис қилиш, ҳақиқий санъат асаридан завқ олиш, ундаги эзгулик, инсонийликни ўзига сингдира олиш, том маънодаги етук санъат асаридан сохта санъатни ажратиш учун инсон маълум даражада тайёргарликка эга бўлиши зарур. Бунинг учун эса инсонни болалигидан тарбиялаш керак. Токи у эстетик жиҳатдан шакллансин, маънавий бой ва баркамол одам бўлиб етишсин. Бу борада биз ижодкорлар амалга оширишимиз лозим бўлган ишлар ҳали жуда кўп.

Иномжон ТУРСУНОВ суҳбатлашди

ИСЛОМ МАДАНИЯТИ НАМОЙИШИ

Темурийлар тарихи давлат музейида “Тошкент — ислом маданияти пойтахти” деб номланган кўргазма ташкил этилди. Маълумки, юртимиз пойтахти ислом маданияти ва фанига қўшган ҳиссаси, ислом маданияти ёдгорликларини асраб-авайлаб, бу меросни бойитиб келаётгани учун шу йил ана шундай юксак рутбага эришди.

Экспонатларда санъат асарлари, ишлаб чиқариш усталари яратган маҳсулотлар, ёзишмалар, фотоматериаллар, ўзбек халқи маданияти ва турмушидаги мусулмон урф-одатларини акс эттирувчи иш қуроллари кенг намойиш этилмоқда. Шунингдек, Қуръони каримнинг ноёб қўлёзмалари, XIV — XVIII асрлар қўлёзма китоблари ҳам қўйилган. Бу китоблар орасида “Девони котиби” (XIV аср, куфи ва насталиқ хати), “Ситтаи Аттор” (Фаридуддин Аттор, XV аср, насталиқ ва девоний хатлари), “Маънавийи Маснавий” (Жалолиддин Румий, XVII аср), “Бедил девони” (XVIII аср, шикаста хати), Мирзо Аҳмад Қосим Бухорийнинг “Темурнома” (1912 й.) ва “Темур тузуклари” (XIX аср) литографиялари бор.

Қадимда уй-рўзғор буюмларини ишлашда араб алифбосидаги ёзувлар ҳам кенг қўлланиб, бу буюмнинг том маънода халқ амалий санъати асари даражасига кўтарилишини таъминлаган. Шунинг учун ҳам кўргазмага қўйилган лаганлар, косалар, кўзалар келувчиларда катта қизиқиш уйғотмоқда. Бронзадан ишланган, атрофи араб ёзувлари билан безалган кўза, шамчироқлар ҳам эътиборга лойиқ. Араб ёзувлари жанговар ва ҳимоя қуроллари бўлган ойболта, болта, аскарларнинг бош кийимларида ҳам қўлланиб, уларга муваффақият келтирувчи ва мағлубиятдан асровчи омил сифатида қаралган. Бундай ёзувлар мақбаралар ва тобутларда ҳам кенг қўлланган. Кўргазмага XIV асрга тааллуқли бир неча тош лавҳалар ҳам қўйилган. Уларга сулс, насх, насталиқ хатларида гўзал битиклар ёзилган.

Шу билан бирга, гумбазлар, масжидлар деворлари, мақбара ва мадрасаларни безашда ишлатилган, куфи, сулс, насх, насталиқ хатларида ёзувлар битилган архитектура безакларининг турли намуналари ҳам кўргазмага қўйилган. Мусулмон меъморчилигининг энг кўзга кўринган маҳобатли бинолари қайта таъмир этилган бетакрор кўринишлар катта рангли фотопанноларда ўз аксини топган бўлиб, кўргазма ҳуснига ҳусн қўшиб турибди. Шундай фотопаннолардан бирида буюк диний уламолардан бири Ҳаким ат-Термизий қабри устига ўрнатилган қабртош акс эттирилган.

Ўзбекистон жаҳон тамаддунининг энг қадимий гўшаларидан бири сифатида Буюк Ипак йўлининг юраги, жаҳондаги турли динларнинг ўзаро ҳамкорлик маркази ҳамдир. Археологик топилмалар, санъат асарлари, ҳунармандлик маҳсулотлари, ёзма манбалар ана шундан далолат беради.

Сурхондарё вилоятининг Далварзинтепа ёдгорлигидан топилган осори-атиқалар экспозицияда алоҳида ўрин тутади. Сопол идишлар, бир бандли ва икки бандли кўзачалар, гулдон, қозонча, пиёлалар, ҳайвонлар тасвирланган тагликлар, баргсимон шамчироқ ва бошқа буюмлар қадим аждодларимиз турмушидан сўзлайди.

Кўргазма залларида

Пешлавҳалардан бирига деворий ёзувнинг бир қисми қўйилган. Унда аёллар қиёфалари ва серсоқол эркак боши тасвирланган. Яққол кўриниб турган узун-узун бармоқли аёл қўлида илон шаклидаги билакузук кўзга ташланади. Шаҳарчадаги будда ибодатхонасидан топилган буддага сиғинувчиларнинг қиёфалари жуда жиддий ишланган. Фаёзтепа I — II асрлар комплексидан топилган буддизмга тааллуқли ноёб ёдгорликларнинг рангли фотосуратларида муқаддас дарахт остида ўтирган Будда, иккита монах ҳамда бодхисатва тасвирланган. Мазкур бебаҳо ёдгорликларнинг асл нусхасини Ўзбекистон тарихи давлат музейида кўриш мумкин.

Юртимиз ҳудудидаги энг қадимий динлардан бўлган зароастризм ёдгорликлари орасида зароастристлар ўтхонаси ва уларга тегишли ашёлар эътиборни тортади. Яна XIII асрларда Ўзбекистон ҳудудида насронийлар яшаганидан далолат берувчи бут тасвирланган бир неча қабртошлар ҳам намойишга қўйилган. Насронийларнинг Ўрта Осиёда пайдо бўлиши эрамизнинг биринчи асрларидаёқ бошланган эди. VI асрда Самарқандда уларнинг епископи бўлган. Христиан жамоалари Тошкент ва Жиззах вилоятлари чегараларида яшаганлар. Кўргазмада бутлар, иконалар, Библия, Евангелиянинг замонавий нашрлари, ҳозирда мавжуд бўлган машҳур муқаддас Успенский ибодатхонаси ва Католик костеленинг катта рангли фотосуратлари ҳам бор.

Бир сўз билан айтганда, мазкур кўргазма юртимизда барча диний оқимларга тааллуқли одамларнинг виждон ва имон эркинлиги кенг маънода таъминланганидан, диний анъана ва одатлар тикланиб, ривожлантирилаётганидан, ислом маданияти ёдгорликлари таъмирланиб, ободонлаштирилаётганидан далолат беради.

Лариса ЛЕВТЕЕВА, тарих фанлари номзоди, Наргиза ХОЛОВА, Темурийлар тарихи музейи ходими

МАЗМУНЛИ УМР

Ажойиб ижодкор, меҳрибон мураббий, Санъат институтининг кафедра мудири, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими, профессор Арсен Исмоилов камолотга етгунча олис, машаққатли, изланишларга тўла ижод йўлини босиб ўтди.

Икки оғиз дил сўзи

Тошкент Театр ва рассомлик санъати институтидаги ўқув жараёнида унинг билимга чанқоқлиги, мушоҳадасининг кенглиги ҳамда қизиқарли ва мустақил жиддий ишларини кўрган институт раҳбарияти Арсен Исмоиловни актёрлик маҳорати кафедрасида ўқитувчиликка таклиф этади. А.Исмоилов актёрлик маҳоратидан дарс бериш билан бирга, қийин ва қалтис касб ҳисобланган саҳна қиличбозлиги дарси билан ҳам жиддий шуғулланади. 1964 йили шу касб бўйича билим ва маҳоратини ошириш мақсадида Москвадаги А.В.Луначарский номидаги давлат театр санъати институтида ўқиди.

Бу билимдон, талабчан устознинг шогирдлари орасида Санъат Девонов, Баҳодир Йўлдошев, Мурод Ражабов, Хайрулла Саъдиев, Афзал Рафиқов, Муҳаммадали Абдуқундузов, Саидкомил Умаров, Марат Азимов, Маҳмуд Исмоилов, Гулчеҳра Саъдуллаева, Жамшид Зокиров, Ғайбулла Ҳожиев каби истеъдодли санъаткорлар бор.

Қўшни Қирғизистон, Қорақалпоғистон, Тожикистон ва Туркманистон республикаларида ҳам унинг шогирдлари кўп. Аброр Ҳидоятов номидаги театр труппаси мазкур педагог-санъаткорнинг биринчи битирувчи актёрлик курси талабалари асосида ташкил этилгани кишини қувонтиради.

А.Исмоиловнинг шогирдлари билан қўйган диплом спектакллари теранлиги, ғоявий ҳамда пластик ечимининг гўзаллиги билан ажралиб туради. А.Қаҳҳорнинг “Шоҳи сўзана”, В.Шекспирнинг “Ричард III”, Шукшиннинг “Хўрознинг учинчи қичқириғигача”, Кассоннинг “Етти фарёд”, Ш.Бошбековнинг “Чорбоғлар” Й.Муқимов, Ҳ.Расулнинг “Муқаддас Тахтизар” асарлари бунинг мисолидир.

Арсен Файзуллаевич институтда олиб бораётган педагогик иши асосида Тошкент шаҳри ва вилоят театрларида режиссёр сифатида спектакллар саҳналаштирган. Жиззах театрида “Уй бузар меҳмон”, Сирдарё театрида “Ричард Ш”, А.Ҳидоятов номидаги драма театрида Бауэрнинг “Метродаги ҳодиса”, Ўзбек миллий академик театридаги “Муқаддас Тахтизар” асарлари шулар жумласидандир.

Бундан ташқари, “Саҳна жанги” санъати бўйича Ўзбекистон, Қирғизистон, Қорақалпоғистон театрларида, киностудиялари ва телевидениеларида режиссёрлар таклифига биноан юздан ортиқ тарихий қуролларда яккама-якка олишув жангларини, оммавий жангларни муваффақиятли саҳналаштирган. Актёр сифатида филмларда, радиоспектаклларда роллар ижро этиб, юзлаб филмлар қаҳрамонларига овоз берган.

Устоз санъаткор педагогик-ижодий ишларини илмий-методик ишлар билан узвий олиб боради. У тўртта ўқув қўлланма ва “Саҳна жанги” дарслиги муаллифидир. Бир неча йиллардан буён Тошкент шаҳрида ўтказилаётган Мустақиллик, Наврўз байрамларида режиссёрлик қилиб келмоқда.

Арсен Исмоилов жамоат ишларида ҳам фаол. У институт касаба уюшмасининг раиси, сиртқи бўлим декани, актёрлик маҳорати ва режиссура кафедрасининг мудири бўлиб ишлаган. Ҳозирда Санъат институти “Саҳна ҳаракати кафедраси” мудири лавозимида ишламоқда.

Таниқли актёр ва режиссёр, тажрибали педагог, олижаноб инсон Арсен Исмоилов етмиш ёшга тўлди. Ҳамон дадил ва фаол. Биз устозга самарали ижод, оилавий бахт, тинчлик ва омонлик, соғлик тилаб қоламиз.

Робия ТЎРАБЕКОВА

Бир сурат шарҳи

“АЖДОДЛАР МАРҲАМАТИ”

Мусаввир Муборак Йўлдошев яратган “Аждодлар марҳамати” асарида буюк соҳибқирон Амир Темур ўз пири муршиди Мир Саид Барака билан Самарқанд остонасида турган ҳолда тасвирланган. Амир Темур чеҳрасида буюк саркарданинг улуғвор даҳоси акс этгандай. Амир Темур руҳи сиз билан ёнма-ён барҳаёт яшаётгандай туюлади. Афросиёб манзарасида тасвирланган Соҳибқирон сиймосида буюк бобокалонимизга хос салобат тўкис намоён бўлган. У гўё Самарқанднинг ҳозирги қиёфасига нигоҳ ташлаб, унинг янада кўркам манзара касб этганидан ҳайратда. Юзида мамнуният белгилари.

Тасвирий санъатнинг юксак даражада яратилган асарга тикилганинг сари унинг замиридаги моҳиятини ҳис қила бошлайсан. Гўё биз Амир Темурга яқин турибмиз, мазкур қадим шаҳар ҳавосидан бирга нафас олаётгандекмиз.

Самарқнад, Бухоро ва Хива шаҳарларига кўҳна ёдгорликларимизни кўриш учун турли мамлакатлардан келаётган сайёҳларнинг чеҳрасига боқиб, шуни англайсанки, сен буюк меъморлар авлодисан. Бизнинг бугунги вазифамиз шундай буюк санъат намуналарини яратиш билан бирга, кўҳна обидаларни кўз қорачиғидек асраб-авайлашдан иборат.

Менинг назаримда, Муборак Йўлдошевнинг “Аждодлар марҳамати” номли асарига назар солиб, ана шу туйғуларни ҳам идрок этиш мумкин. Темур бобомиз биздан хурсанд ва келажак наслларига оқ йўл тилаб тургандек.

Жолдасбек ҚУТТИМУРАТОВ, Бадиий академиянинг ҳақиқий аъзоси

АМАЛИЙ САНЪАТ КЎРГАЗМАСИ

Кўргазма залларида

Пойтахтимизнинг Миллий санъат марказида "Bazar-Art" кўргазма-ярмаркаси очилди. Кўргазмада мамлакатимизнинг турли ҳудудларида ижод қилувчи 70 дан зиёд амалий санъат усталарининг миллий руҳда ишланган энг сара асарлари намойиш этилмоқда. Улар орасида ота-боболарининг ишини давом эттириб келаётган усталар, академиклар билан бирга эндигина бу соҳада иш бошлаган ёш истеъдодлар ҳам бор. Мазкур кўргазмани ўтказишдан мақсад анъанавий ва замонавий амалий санъат соҳасидаги ижодий салоҳиятни юзага чиқариш, кенг жамоатчиликни соҳадаги энг ёрқин йўналишлар билан таништириш ҳамда миллий меросни тарғиб этишдан иборат.

Кўргазма-ярмарка миллий амалий санъатнинг ҳозирги даражасини ўрганиш, унинг айрим йўналишларини қайта тиклаш ва ривожлантириш учун қандай кўмак зарурлигини аниқлашга ёрдам беради. Кўргазмага келган меҳмонлар ўзларига ёққан санъат асарларини сотиб олишлари ҳам мумкин.

Марғилонлик миллий зеб-зийнатлар устаси, заргар Ҳамиджон Абдужабборов чиройли нозик тақинчоқлар ҳақида завқ билан сўзлаб, жумладан, шундай деди:

— Эллик йилдан буён заргарлик ҳунари билан шуғулланиб келаман. Ўғлим ҳам менинг изимдан келаётир. Бу тақинчоқлар кумушдан, мис, лехёрдан ишланган. Кўриб турганингиздек ҳамма заргарлик буюмларининг кўзига табиий ёқут, садаф, феруза, янтар каби тошлар ўрнатилган. Табиий тошлар чиройли жилоланиб, аёлларга янада кўрк бағишлайди.

— Миллий руҳда тайёрланган аёллар сумкасини завқ билан томоша қилаётганимизни кўрган ҳунарманд Гулдер Плегенина буюмларга шундай таъриф берди: “Гуруҳимиздаги тўрт нафар аёл билан турли ҳажмдаги сумкаларга ипакдан миллий кашта тикамиз. Қўлингиздаги сумкани яратиш учун бир ой вақт сарфланган. Безакларнинг барчаси қўл меҳнати билан бажарилган.

Ҳунарманд-усталарнинг ишларини ҳакамлар ҳайъати “Анъанавий тўқимачилик устаси”, “Анъанавий ўйма нақш устаси”, “Нақш ва миниатюра устаси”, “Ёғоч ўймакорлиги устаси”, “Зардўзлик санъати устаси”, “Кулолчилик устаси”, “Анъанавий каштачилик устаси” ва “Анъанавий замонавий образларда сақлагани учун” каби номинациялар бўйича баҳолайдилар. Бош мукофот эгаси Францияда ўтказиладиган “Ипак йўли ва сайёҳлик” кўргазмасига йўлланма олади.

САРВАРА

Н.СЕМЁНОВА олган суратлар.

АБДУЛХОЛИҚ ҒИЖДУВОНИЙ ВА НАҚШБАНДИЯ ТАРИҚАТИ

Боши иккинчи бетда.

Навоий асарларида ҳам кўнгил кўзгуси дунёвий истаклар ва мосиво, яъни яратувчи ёдидан бошқа нарсалардан покланиб сайқал топгандан кейин унда илоҳий нур тажаллий қилиши — порлашига муносиб бўлади. У "Хамса"да ("Садди Искандарий") Оллоҳ инсон қалбини илоҳий сирлар хазинаси қилиб, унда тажаллий этгандан кейин, барча фаришталар унга қараб саждага бош қўйдилар, дейди:

Қилиб кўнглини роз ганжинаси,
Юзин айладинг зот ойинаси.
Анга айлогач нури ҳуснунг зуҳур
Ўқубон малак хайли "Оллоҳу нур".

Шайх Амин Аловуддин Нақшбандий ўзининг жуда кўп ишонарли манбаларга асосланиб ёзган "Тасаввуф ҳақиқати ва нақшбандия тариқати" номли қимматли китобида Баҳовуддин нима учун "нақшбанд", деб лақаб олганлигини текшириб унинг ота-боболари наққош эканлигига доир ривоятни нотўғри деб ҳисоблайди. Унингча, "нақшбанд"нинг маъноси маънавиятдан келиб чиқади. У қалблар наққоши бўлган, яъни Оллоҳ нақшини ўз муридларининг қалбларида маънавий жиҳатдан нақш қилиб қолдирган. Бир нақшбандий шоир бундай деган эди: *Эй, нақшбандия тариқатида менинг йўлдошим, Ҳақ зикрини қалбингда мустаҳкам ўрнатгин, нақш қилгин.*

Баҳовуддин лақаби "Нақшбандий" эмас, балки Нақшбанддир. Нақшбандий деганда унинг тариқати ёки тарафдорлари тушунилади.

Абдулхолиқ Ғиждувоний, Али Сафий таъкидлашича, хожалар тариқатининг бошловчиси эди. Ушбу тариқат авваллари унга нисбат берилиб хожалар тариқати деб аталарди.

Нақшбандия тарафдорлари айтишларича, бу тариқат илгари ҳазрат Абу Бакрга мансублиги учун "ас-Сиддиқия" деб аталарди, сўнгра Боязид Бастомийга нисбат берилиб "Тайфурия" деб аталган, унинг исми Тайфур бўлган. Ушбу таълимот XIV асрга келиб Баҳовуддин Нақшбанд номи билан уланиб кетиб "Нақшбандия" деб аталган.

Хожа Баҳовуддин Нақшбанд ўзининг руҳий сафарларини баён этишда айтиб ўтганидек, руҳий ва маънавий тарбияни Хожа Абдулхолиқ Ғиждувонийдан олган экан.

Машҳур тасаввуфшунос олим Усмон Турар қайд этишича, Баҳовуддин Нақшбанднинг ҳақиқий шайхи, уни "увайсийлик" йўли орқали тарбиялаб, камолга етказган Абдулхолиқ Ғиждувоний бўлади. Бўлмаса, Баҳовуддин билан Ғиждувоний орасида Шайх Самосий, Али Ромитоний, Маҳмуд Анжир Фағнавий ва Ориф Ревгарий туради. Ғиждувоний ва Нақшбанд яшаган даврлар орасида 200 йилдан кўпроқ фосила мавжуд.

Баҳовуддин Амир Кулолдан халифаликни олгандан сўнг Қосим шайх, Халил ота ва Мавлоно Ориф каби яссавий шайхларининг ҳузурида кўп йиллар қолиб улардан касбни илму маърифат этди.

Баҳовуддин Нақшбанднинг манқабатларини ёзган Муҳаммад Боқир, Хожанинг шогирдларидан бири бўлмиш Хожа Аловуддин Аттордан нақл этишича, у бундай деган экан: "Мен олти йил туркий машҳур машоихлардан бири бўлган Халил Ото хизматида бўлдим. Халил Ото (Султон Халил) Мовароуннаҳр подшоҳлигига кўтарилганидан кейин ҳам, олти йил унинг мулозиматида бўлиб хизмат қилдим, шоҳлар хизматида бўлиш одобини ўргандим, уни кўп ҳурмат қилардим, бўшлик пайтида унинг хос маҳрами (суҳбатдоши) мен эдим. У менга баъзан қаттиққўллик ва баъзан эса лутфу марҳамат кўргазарди".

Шу йўсинда Баҳовуддин Нақшбанд ўн икки йил давомида Халил Ото (Султон Халил) билан тасаввуфий муносабатлар-

дан ташқари, энг муҳим дунёвий ишлардан бири, яъни давлатни идора қилишда иштирок этиб, ўз амалий ва ҳаётий фалсафаси учун ўрнак бўлиб келди.

Усмон Турар ифодасича, нақшбандия қуйидаги тўртта асосий қоидага асосланган: шариат йўли билан зоҳирни поклаш, тариқат орқали ботинни поклаш, ҳақиқат йўлидан илоҳий қурб (яқинлик)га эришиш, маърифат орқали Оллоҳга эришиш.

Унинг таъкидлашича, бу тариқат Нақшбанддан кейин Хожа Убайдуллоҳ Аҳрорғача нақшбандия, Хожа Аҳрордан Имом Раббонийгача нақшбандияи-аҳрория, Имом Раббонийдан Шамсиддин Мазҳарғача нақшбандияйи-мужаддидия, Шамсиддин Мазҳардан Мавлоно Холид Бағдодийгача нақшбандияи-мазҳария, Мавлоно Холид Бағдодийдан кейин холидия номлари билан аталиб келган.

XVII асрда Афғонистонга мансуб бир киши "Мужаддиди алфи соний" (Иккинчи мингйилликнинг тикловчиси) ва "Имоми Раббоний" лақаблари билан шуҳрат қозонган шайх Аҳмад Форуқий Нақшбандий Аҳрорий Сарҳиндий нақшбандия тариқатининг бир шуъбаси сифатида "Мужаддидия" тариқатига асос солди. Имом Раббоний 1650 йили Ҳиндистоннинг Сарҳинд минтақасида туғилиб, 1703 йили ҳаётдан кўз юмган. У зоҳирий ва ботиний илмларни ўзлаштиргандан кейин Деҳлига бориб хожалар тариқатининг идомачиси Хожа Муҳаммад Боқий ҳузурига мушарраф бўлади. Шайх Муҳаммад Боқий олти восита билан Хожа Баҳовуддин Нақшбандга етиб борарди.

Имом Раббоний оз муддат ичида ундан кўп нарсаларни ўзлаштириб олиб, нақшбандия тариқатининг ҳомийси сифатида иш бошлади.

Шайх Аҳмад Сарҳиндий ўзининг 535 мактуби мажмуаси (Мактуботи Имоми Раббоний) билан ушбу тариқатнинг шарҳловчиси, ривожлантирувчиси ва тарқатувчиси бўлиб хизмат қилди, унинг кенг кўламда Ҳинд яримороли ва Афғонистонда тарқалиши учун замин яратиб берди. Мактубот китоби айрим тилларга таржима қилиниб катта ададларда нашр этилган, жумладан, 1228 ҳижрийда Тошкент Порцев тошбосмасида ҳам нашрдан чиққан.

Имом Раббоний ўз замонасининг машҳур давлат ва сиёсий арбоблари, ўз халифалари, буюк олимлар ва мутасаввифлар билан кенг алоқа ўрнатиб Ҳиндистондан туриб Афғонистон, Туркистон ва бошқа жойларга мактублар ёзиб турар, турли мавзулардаги мураккаб масалалар, ирфоний ва ақидавий муаммоларни ечиб беришга ҳаракат қиларди. Масалан, 268 мактубини туркистонлик Хожа Муҳаммад Қосим Амканагийга ёзиб, унда нақшбандия тариқатининг бешиги бўлган Мовароуннаҳрда топилган айрим бидъатлар борасида ачиниб сўзлайди.

Афғонистонда нақшбандия таълимоти таъсирини, айниқса, адабиёт соҳасида XV асрдан бошлаб ҳозирги даврагача кўриш мумкин. Масалан, Абдураҳмон Жомий ва Алишер Навоий шеъриятида, бугунги Афғонистон айрим шоирларининг асарларида ушбу таълимот кенг кўламда ўз аксини топган.

Афғонистонда нақшбандийликнинг ашаддий мухлисларидан бири Қори Муҳаммад Азим Азимий Жўзжоний ўзбек ва дарий тилларининг етук шоири сифатида ўзидан кўп асарлар қолдирган. Унинг шеърлар девони 1993 йили Амир Алишер Навоий Фарҳангий анжумани томонидан Жўзжон давлат матбаасида катта ҳажмда нашрдан чиққан.

Устоз Азимийнинг девонида силсилаи олияи нақшбандияга (нақшбандийликнинг олий силсиласи) атаб бир неча қасида ва қитъа шеърлар мавжуд. Биринчи қасида 28 байт, иккинчиси 52 байтдан иборат. 35 байтни ўз ичига олган учинчи қасида шоирнинг устози нақшбандия вакили халифа Абдулмажид Махдумга бағишланган. Тўртинчиси 16 байтдан иборат бўлиб, Мавлоно Абдулмажид вафоти муносабати билан ёзилган. Бешинчи қасида машҳур халифа Обжўшнинг ўринбосари дарзоблик марҳум Сўфижон халифа — Шимол минтақасидаги нақшбандия тариқатининг йирик вакили ва халифаси вафоти муносабати билан ёзилган. Шоир уни валилик хазинасининг соқчиси ва нақшбандийлар тариқасининг раҳбари деб мадҳ этади.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, нақшбандия тариқати фақат Ҳиндистон яримороли, Афғонистонда эмас, балки Ироқ, Сурия, Туркия ва Эрон ҳудудларида ҳам кенг кўламда тарқалган. Унинг номи билан Хожа Абдулхолиқ Ғиждувоний исми нақшбандия тариқатининг ажралмас бўлаги сифатида ўз мавқеини сақлаб келган.

Абдулҳаким ЖЎЗЖОНИЙ,
юридик фанлар доктори

ЧИНҲАЙДА ЯНГРАГАН НАВОЛАР

Хитойда шеърият байрами

Шу йилнинг 7—10 август кунлари Хитой халқ республикасининг Чинҳай вилояти маъмурий маркази Синин шаҳрида I-Халқаро "Чинҳай кўли" шеърият фестивали бўлиб ўтди. Ушбу анжуманда Ўзбекистондан шоир Фахриёр иштирок этиб қайтди. Қуйида унинг анжумандан олган таассуротлари билан танишасиз.

— Жаҳоннинг турли бурчакларида ҳар йили ўнлаб шеърият байрамлари ўтказилади. Бунга Остин (Техас, АҚШ), Манчестер (Буюк Британия), Стокҳолм (Швеция) сингари ўнлаб фестивалларни мисол қилиб келтириш мумкин. I-Халқаро "Чинҳай кўли" шеърият фестивали ташкилотчиларининг айтишича, ҳозирги кунда дунё бўйича олтита нуфузли халқаро шеърият фестивали ўтказилади. Ҳар икки йилда бир марта ўтказиладиган ушбу фестивал ҳам шулар орасидан муносиб жой олишига шубҳа йўқ.

"Чинҳай кўли" анжуманида дунёнинг 26 мамлакатидан 40 нафар, Хитойнинг ўзидан эса 190 нафар, жами 230 шоир қатнашди. "Табиат, инсон ва уйғунлик" шиори остида ўтган ушбу фестивал доирасида мушоара бўлди. Ирландиялик Десмонд Иген, шотландиялик Алан Риах сингари шоирлар фолклор қўшиқларини ашула қилиб айтишди. Аксарият шоирлар ўз шеърларини она тилида ўқиб беришди. Фестивал ташкилотчилари турли тилларда ўқилган шеърларни ҳамда табиат ва инсон муносабатлари мавзуидаги маърузаларни хитой тилида алоҳида китоб қилиб чоп этгани ва тадбир чоғида тарқатишгани айни муддао бўлди. Мен ҳазрат Алишер Навоийнинг бир рубоийсини ўзбек тилида, сўнгра унинг инглиз тилига ўзим қилган маъно таржимасини ва бир шеъримни ўқиб бердим. Бундан мақсад фестивал иштирокчиларига ўзбек тилида шеър қандай жаранглаши ҳақида муайян тасаввур бериш эди.

Мушоара чоғида мени ҳайрон қолдирган нарса аксарият верлибр — эркин шеърларнинг ўқилгани бўлди. Тўғри, верлибрни бошқа тилга таржима қилиш осон, бироқ космополитлашиб бораётган бундай шеърлар ўзининг муҳим миллий хусусиятларидан ажралиб қолмаяптимикин?

Бундай анжуманларни ташкил этишдан мақсад тамаддунлараро мулоқотни қарор топтиришдир. Бундай чоғда ўзаро тафовутларни акс эттирадиган мавзулар эмас, барча тамаддунлар учун хос умумий мавзулар танланади. Умуман олганда, турли миллат шоирларини ўзаро бирлаштириб турадиган бошқа мавзулар ҳам сероб. Шу маънода, инсоният тафаккурининг ҳосиласи бўлган ҳамда гўзаллик ва муҳаббатни тараннум этадиган шеърият инсонларни табиат билан ўзаро уйғун асосда яшашга даъват қилади. Ўша анжуманда сўз олган қайсидир бир шоир топиб айтганидек, ҳеч бир шоир урушни тарғиб қилмайди.

Осмон ва қуёшга яқин деб ҳисобланган, яъни денгиз сатҳидан 2300 метр баланд бўлган Синин шаҳри ва 3600 метр юксакликда жойлашган Чинҳай кўли, кўҳна туркий тилдаги Кўкнор — Кўккўл бўйларида бўлиб ўтган бу тадбирда I-Халқаро "Чинҳай кўли" шеърият фестивалининг Декларацияси қабул қилинди. Унда бугунги глобаллашув ва инсон ҳамма нарсани ўз манфаатларига бўйсундиришга интилаётган замонда инсон ва табиат, инсон ва жамият, инсон ва маданият ўртасидаги уйғунликни таъминлаш, инсон қадр-қимматини ҳимоя қилиш вазифаси шеърият зиммасига юклатилади.

Албатта, бир қарашда бу кимгадир эриш туюлиши мумкин. Чунки жамият ҳаётининг барча жабҳалари тобора тижоратлашгани сари адабиёт қатори шеърият ҳам ўқувчисидан узоқлашиб бораётган бир шароитда унинг зиммасига бундай глобал вазифа юклаш кулгили туюлади. Аммо шеърият гўзалликни, гармонияни ҳис қилиш воситаси сифатида барибир яшаб қолади.

Номи зикр этилган тадбирнинг уюштирилишию унда икки юзга яқин хитойлик шоирнинг қатнашиши у ерда адабиётга, шеъриятга қандай эътибор берилаётганидан далолатдир. Афсуски, биз хитой шеъриятидан етарли даражада хабардор эмасмиз. Боз устига, хитой тилини билмаймиз. Мен Хитой ёзувчилар уюшмасига агар рус ёки инглиз тилларига таржима қилинган шеърлар бўлса, замонавий Хитой шоирларининг шеърларини ўзбекчага таржима қилишга тайёр эканимни билдирдим.

Тибетликлар учун тоғ муқаддас, улар ўз ибодатхоналарини энг юксак чўққиларга қуради ва ўша ерларда Будда, осмон ва заминга шукр этиб, ибодат қилади. Улар шеърни илоҳий деб билади. Чунки у тибетликларнинг донишманд ота-боболари билан илоҳлар ўртасидаги ўзаро мулоқот тили бўлган. Бу юқори даражада ривожланиб, иқтисодий, ижтимоий, маънавий юксакликларга интилаётган Хитой учун рамзий маънога ҳам эга.

Фестивал иштирокчиларига Чинҳай вилояти ҳукумати берган зиёфат чоғида Хитой ёзувчилар уюшмасининг халқаро алоқалар бўлими бошлиғи жаноб Лю: "Ҳозир эътибор қилинг, бу ерга Ўзбекистондан анча олдин келиб яшаб қолган салорлар рақсини кўрасиз", деб қолди. Шундан сўнг унга ўша элат вакилларидан бирортаси билан суҳбатлашмоқчи эканимни айтдим. Бир раққос йигит билан суҳбатлашганимда, у салор(салас)лар мусулмон эканини, ота-боболари бу ерга XIV асрда кўчиб келганини, айни пайтда уларнинг сони 70-90 минг атрофидалигини гапириб берди. Фестивал иштирокчилари шарафига Синин шаҳри телевидениеси биносида уюштирилган концерт чоғида эса салорлар бизга "Самарқанд" рақсини туҳфа этди. Хитойнинг узоқ бир вилоятида собиқ ватандошларимизнинг ҳали ҳам ўз анъаналарига содиқ қолиб, уларни асраб-авайлаб, авлоддан-авлодга мерос қолдириб келаётгани одамни ҳайратга солади.

Зумрад ЛУТФУЛЛАЕВА
ёзиб олди

Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги, Республика халқ ижодиёти ва маданий-маърифий ишлар илмий-методик маркази,
Ўзбекистон Миллий телерадиокомпанияси,
Республика "Нуроний" жамғармаси,
Халқаро "Олтин мерос" хайрия жамғармаси,
Ўзбекистон Оқсоқоллар Кенгаши ва
"Маҳалла" хайрия жамғармаси

"2007 йил — ижтимоий ҳимоя йили" ва Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигининг 16 йиллигига бағишлаб

"ФАХРИЙЛАР КУЙЛАГАНДА"

номли санъат байрамини ўтказади

Санъат байрами 23 август куни соат 17.00 да Ғафур Ғулом номидаги маданият ва истироҳат боғининг марказий эстрада саҳнасида бошланади.

Ташкилий қўмита.

Зоминда ёз.
Н.МУҲАММАДЖОНОВ олган сурат.

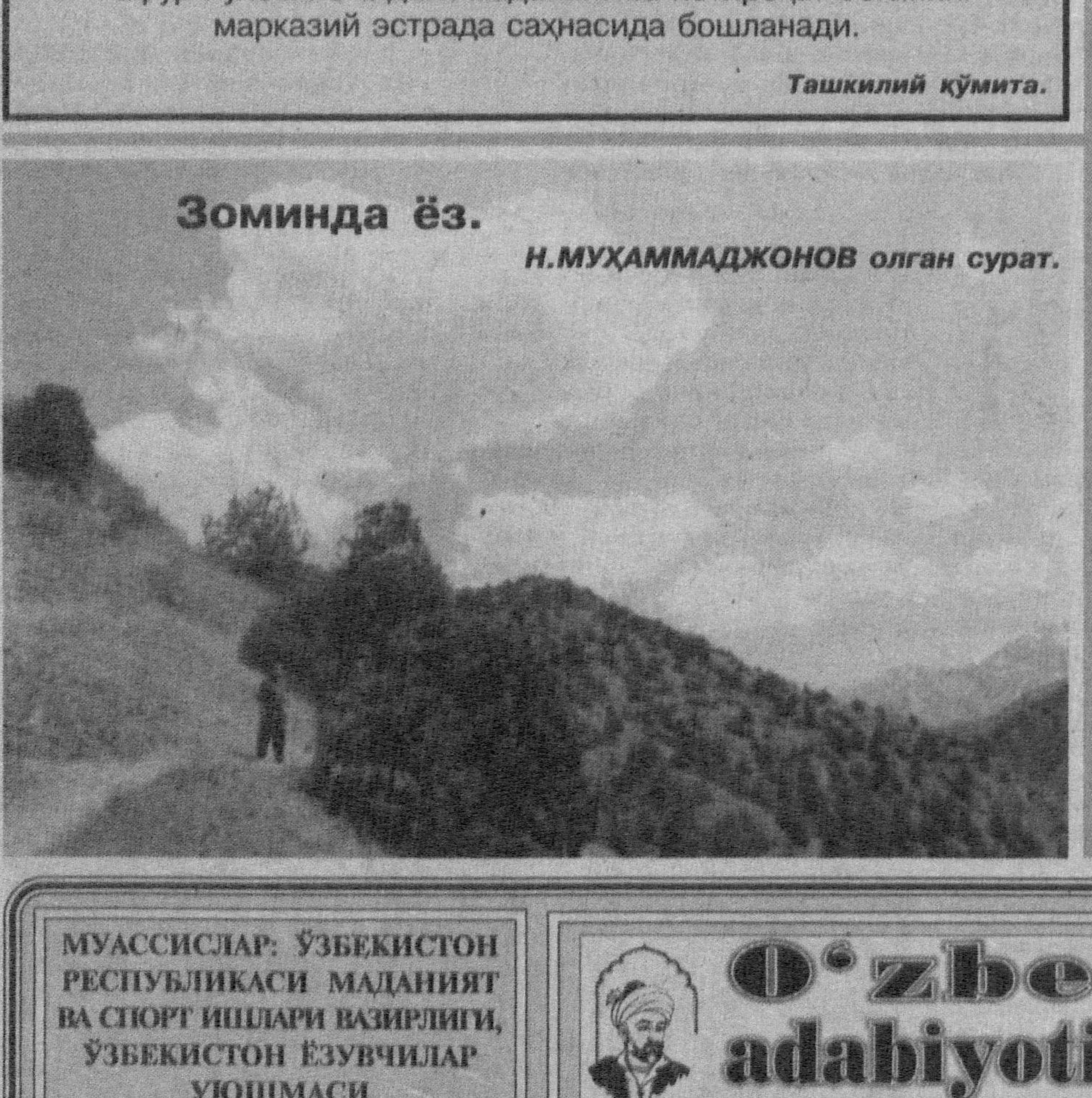

ТОЖМАҲАЛГА САЁҲАТ ЧЕКЛАНАДИ

Ҳиндистон археологлар бошқармаси машҳур меъморий иншоот Тожмаҳалга келувчи саёҳатчилар сонини чеклашга қарор қилди. Археологлар-

нинг фикрича, Бобур Мирзо авлодига мансуб Шоҳ Жаҳон суюкли ёри Мумтоз Маҳалга атаб қурдирган бу ноёб мажмуага ташриф буюрувчилар сони кескин камайтирилмаса, бир кун келиб унга саёҳатчилар жиддий зиён етказиши мумкин экан. Ёдгорликни зиёрат қилувчи миллионлаб одамлар иншоот йўлаклари ва галерея деворларига, безакларга ёзиб-чизиб хунук излар қолдириб кетишаркан. Бундай ножўя ҳаракатлар Тожмаҳалнинг ички ва ташқи кўринишига салбий таъсир кўрсатмай қолмайди, дейишмоқда мутахассислар.

Дунёнинг янги етти мўъжизасидан бири сифатида тан олинган Тожмаҳалга ўтган йили 2,5 миллион саёҳатчи ташриф буюрган бўлса, шу йилнинг олти ойи ичида уларнинг сони 1,5 миллионга етган.

КИНОСТУДИЯ ЁНҒИН ИЧИДА

Римдаги машҳур ва тарихий Cinecitta киностудиясида кучли ёнғин содир бўлди. Ўт ўчирувчилар хизмати бошлиғи берган маълумотларга кўра, ёнғиннинг умумий майдони 4 минг кв. метрни ташкил этиб, аланга 40 метргача кўтарилган.

Техник носозликдан бошланган ёнғин аввал киностудия биносига ўтган, кейин эса энг қимматбаҳо сериал — "Рим" филми суратга олинган майдончадаги барча декорацияларни кулга айлантирган, дея хабар беради ИТАР-ТАСС ахборот агентлиги.

Италия кинематографияси тараққиётида Cinecitta киностудияси муҳим аҳамият касб этган. 1943 йили ташкил этилган мазкур киностудияда Витторио Де Сика, Лукио Висконти, Роберто Росселинг каби машҳур режиссёрларнинг афсонавий филмлари ёзиб олинган минглаб кино тасмалари сақланади.

КИТОБДА БИТИЛГАН ЖИНОЯТ

Полшалик ёзувчи ва журналист Кришттиан Балага "Амок" номли романи учун айблов эълон қилиниб, унинг устидан суд иши бошланди.

Мамлакат полицияси фикрига кўра, 2003 йил нашр қилинган детектив бестселлер жанридаги бу китобда ҳаётда рўй берган бир қотиллик воқеаси айнан кўчириб ёзилган. Қизиғи шундаки, бу жиноятнинг бош ижрочиси ҳам айнан роман муаллифининг ўзидир. 2000 йили мамлакатда катта шов-шувларга сабаб бўлган реклама агентлиги директорининг қотили 33 ёшли ижодкор Криштиан Бала, дея ишонтиришга уринмоқда полициячилар.

Чунки агентлик директорининг ўлими билан боғлиқ тафсилотлар на матбуотда ва на телевидениеда ошкор қилинган эди. Китобда эса фақат терговчилар хабардор бўлган жиноят билан боғлиқ воқеа-ҳодисалар икир-чикиригача батафсил баён қилинган.

Ёзувчи устидан қўзғатилган суд иши ҳали давом этмоқда. Айбловчи суддан Криштианни йигирма беш йилга озодликдан маҳрум қилишни сўрамоқда. Адвокатнинг айтишича, юқоридаги сабаблар ижодкорни қамоқ жазосига ҳукм қилиш учун етарли эмас.

МАЙКЛ ЖЕКСОН ДАВОЛАНАДИМИ ЁКИ...

Поп қироли Майкл Жексон умрининг сўнгги кунларини яшамоқда, қўшиқчининг яқинлари унинг соғлигидан хавотирга тушишган, дея хабар беради "Аргументы и Факты" газетаси.

"Майкл сўнгги кунларда деярли ҳеч нарса емай қўйган. Тинимсиз қон йўқотмоқда, бунинг устига ўпкаси ҳам деярли ишдан чиққан", дейди қўшиқчининг синглиси Жанет Жексон.

Дарҳақиқат, сўнгги пайтларда Майкл тез-тез ҳушини йўқотаётган экан. Докторларнинг айтишича, қўшиқчи бу аҳволда узоқ яшай олмайди.

Руҳий тушкунликка тушган қўшиқчини даволаш мумкинми, деган савол билан Майклнинг яқинлари унинг адвокат ва руҳшуноси Томас Мезерога мурожаат қилишган. Дарвоқе, баччабозликда айбланган қўшиқчини судда айнан Томас ҳимоя қилганди. Суд жараёни Майклни руҳан синдирган. Унинг соғлиги ёмонлашувига ҳам руҳий тушкунлик сабаб. Ўзи эса айни вақтда ачинарли аҳволда, дейди "АиФ" газетаси.

Ғазетхон илҳоми

ЛОЛА

Сўзларидан ифор таратиб,
Дилга ишонч қадади кетди.
Ўзни баҳор дея танитиб,
Кузлар мени алдади кетди.

Вафоси йўқ экан лоланинг,
Уч кун ўтмай тўкилди-толди.
Кўзларимда қотган ноланинг,
Дили-жони ўкинди-қолди.

Маҳбуба ЭРМАТОВА

Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги Ўзбекистон халқ артисти

Берта ДАВИДОВАнинг

вафоти муносабати билан марҳумнинг оила аъзолари ва яқинларига чуқур таъзия билдиради.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Адабиёт жамғармаси уюшма аъзоси

Ҳусан РЎЗИМАТОВнинг

вафоти муносабати билан марҳумнинг оила аъзолари ва дўст-биродарларига чуқур таъзия изҳор этади.

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ВА СПОРТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: "ШАРҚ" НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ
ҲОМИЙ: "МАТБУОТ ТАРҚАТУВЧИ" АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 133-52-91
Котибият — 136-56-50
Электрон манзилимиз: uzasziyoli@list.ru
Танқид ва адабиётшунослик бўлими: 133-49-93 Ижтимоий ҳаёт бўлими: 136-58-55
Санъат бўлими: 136-56-48 Назм ва наср бўлими: 136-58-55

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Таҳририятга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.

Навбатчи муҳаррир — Аҳмад ОТАБОЕВ
Саҳифаловчи — Байрамали МУҚИМОВ

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси.
Босишга топшириш вақти — 20.00. Босишга топширилди — 19.45.

Газета Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 058-рақам билан рўйхатга олинган. А — 4018. Буюртма Г — 748. Ҳажми — 5 босма табоқ. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 4 6

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ.
СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН